

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#3

JAARGANG 30
MAART 2023

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Huiver voor Gods woorden

- Liefde laat niet vrij
- Een nare parasiet
- Geloof in Jezus Christus - nu

Redactioneel

We leven in een tijd waarin de onderlinge verdeeldheid groter lijkt dan ooit. Dat geldt in de maatschappij: iedereen wil het anders, iedereen weet het beter ... Maar ook onder christenen is er in toenemende mate verdeeldheid.

Uiteindelijk zit hierachter de weerstand die het evangelie van Jezus Christus oproept bij mensen (1 Kor 1). Mensen willen ruimte. Mensen willen zelf kunnen kiezen, en willen nergens aan vastzitten. Mensen willen zelf hun leven bepalen.

De enige remedie is: vertrouwen dat het Woord van God echt 'evangelie' is, een goede boodschap! Een boodschap, die voortkomt uit Gods liefde voor mensen. Die liefde bewees God ons in het zenden van zijn Zoon: lees het artikel van ds. Florus van der Rhee!

Een liefde die tot het uiterste gaat om mensen niet aan zichzelf over te laten, maar te redden van de ondergang. Want elke weg die in strijd is met die goede boodschap van God, leidt tot de ondergang.

Daarom ligt ook in dit nummer van *Nader Bekeken* weer alle nadruk op de Bijbel als Woord van GOD. Het zijn woorden van leven voor mensen als wij, die beperkt en zondig zijn, en die leven in een gebroken wereld.

Daarbij komt ook aan de orde het weerleggen van kritiek op de Bijbel, in de rubrieken Actueel en Thema. Niet altijd gemakkelijk, en ook niet aangenaam. Maar wel een roeping: om pijler en fundament van de waarheid te zijn!

En om jezelf een spiegel voor te houden: ik geloof, Heer! Kom mijn ongelooft te hulp!

Sipke Alserda

86	REDACTIONEEL SIPKE ALSERDA
87	SCHRIFTLICHT Gastvrij aan de maaltijd van de Heer HENK JAN VISSER
90	SCHRIFTLICHT EXTRA De oorlogen van David (2) David de dierenbeul? MIEKE BRINK
93	ACTUEEL 'Het is maar hoe je het interpreteert ...' PIETER BOONSTRA
97	COLUMN Nieuw(s) RUFUS POS
98	THEMA Antinomianisme (1) De onwelkome gast van de Reformatie GERT VAN DEN BRINK
103	WOORDWAARDE Kom mijn ongelooft te hulp! EGBERT BRINK
106	LEER EN LEVEN In Jezus Christus geloven. De betekenis van het geloof in Jezus Christus voor de 21e eeuw FLORUS VAN DER RHEE
110	GELEZEN <ul style="list-style-type: none"> • Trouw aan het Woord SIPKE ALSERDA • Een opsteker voor de gereformeerde gezindte WIM VAN VLASTUIN
117	UIT ANDERE BLADEN <ul style="list-style-type: none"> • Heilzaam ambtsbesef voor een wereldvreemde goedzak • De doorbraak van het genderdenken PERRY STORM
124	GEDICHT Tot de slaap. Ida Gerhardt GERT SLINGS

*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

BEELD
RIJKSMUSEUM

Gastvrij aan de maaltijd van de Heer

*Daarom, broeders en zusters, wees gastvrij voor elkaar
wanneer u samenkomt voor de maaltijd.*

1 Korintiërs 11: 33

*Het Laatste Avondmaal,
anoniem, ca. 1525*

Je moet weten waar
het over gaat, als
het brood wordt
rondgedeeld en de
wijn wordt gedronken.

**Het gaat wel over
de eenheid met het
lichaam en bloed van
Jezus, onze Heer**

Gastvrijheid is een christelijke deugd. In de Bijbel worden we opgeroepen om gastvrij te zijn voor elkaar en om je huis open te stellen voor mensen en hen te helpen waar mogelijk. Christenen zouden moeten uitblinken in gastvrijheid. Hebréeën 13:2 zegt: '(...) houd de gastvrijheid in ere, want zo hebben sommigen zonder het te weten engelen ontvangen.' Ook in de gemeente is gastvrijheid geboden, onderling en voor andere mensen. De kerk is altijd open op zondag, gasten worden hartelijk welkom geheten. In

alle vrijheid mag je het Woord van God horen. Niemand hoeft buiten te blijven staan.

In onze tekst wordt de gemeente aangesproken: wees gastvrij. Maar staat er eigenlijk wel wat we lezen in de NBV21 vertaling? De Herziene Statenvertaling heeft: 'Daarom, mijn broeders, als u samenkomt om te eten, wacht op elkaar.' En dat lijkt beter te passen bij de bedoeling van Paulus. Het woord dat weergegeven is met 'gastvrij zijn', kan inderdaad ook 'op elkaar wachten' betekenen.

Ongastvrij?

Wat betekent dat voor de viering van het heilig avondmaal?

Volgens de kerkorde is de maaltijd niet opengesteld voor iedereen. We laten geen kinderen toe en gasten mogen alleen deelnemen als ze van tevoren instemmen met de leer van het Oude en Nieuwe Testament, zoals we belijden in de Apostolische Geloofsbelijdenis en zoals die in de kerk verkondigd wordt. Dat klinkt allemaal niet gastvrij en open. Moeten we het avondmaal niet

openstellen voor oud en jong binnen de gemeente en voor iedereen die het wil meevieren? Kom maar, eet en drink.

In het nieuw te vormen kerkverband zal het aan de plaatselijke kerkenraden worden overgelaten wie er wordt toegelaten. Ondanks de nu geldende kerkordelijke regels zijn sommige kerken er al toe overgegaan om kinderen van de gemeente, en ook gasten, zonder meer toe te laten.

Beleden geloof

Maar waarom worden kinderen niet toegelaten en mogen gasten niet zomaar aangaan? Dat heeft onder andere met 1 Korintiërs 11 te maken. Vanuit je gevoel zou je misschien zeggen dat iedereen mag komen zonder voorwaarden of regels of wat ook. Maar we willen ons niet laten leiden door gevoelens of goedbedoelde, maar tegelijk gevaarlijke sentimenten, maar door het Woord van God. Dat Woord is niet van gisteren, maar al eeuwen oud. De kerk is er ook al langer. De kerk is de vergadering van gelovigen, zo belijden we met artikel 27 van de NGB. De eerste christelijke gemeenten zijn ontstaan door de verkondiging van de apostelen. Joden en ook heidenen kwamen tot geloof in Jezus Christus. Zij beleden hun geloof en ontvingen de doop, als teken en zegel van de beloften van God. Ook hun kinderen werden gedoopt; ze horen helemaal bij Gods verbond en bij zijn gemeente. Maar dat verbond met God bestaat uit een belofte en een eis. Het evangelie komt met een oproep van geloof en bekering. Bij het opgroeien moeten kinderen onderwezen worden in het geloof en in de leer van de Bijbel. Het avondmaal vraagt om geloof. Geloof dat wordt beleden in het midden van de gemeente. Je moet weten waar het over gaat, als het brood wordt rondgedeeld en de wijn wordt gedronken. Het gaat wel over de eenheid met het lichaam en bloed van Jezus, onze Heer.

Ook bij ons is er **verwaarlozing** **van de onderlinge liefde.** We laten elkaar zomaar vrij als het om een zondige en onwaardige levensstijl gaat

Jezelf toetsen

In de gemeente van Korinte hadden ze de gewoonte om met elkaar maaltijd te houden. Liefdemaaltijden, waarbij de rijken hun rijkdom aan voedsel en drank konden delen met de armen. Na afloop van die liefdemaaltijden werd het heilig avondmaal gevierd. Maar er ging iets helemaal fout in Korinte. 'Maar bij uw samenkomsten is nu geen sprake van een maaltijd van de Heer', schrijft Paulus in 1 Korintiërs 11:20. Er wordt in Korinte niets met elkaar gedeeld. Ze zorgen alleen voor zichzelf. En de een is dan hongerig en de ander dronken. En dan willen ze avondmaal gaan vieren. Dan heb je niets begrepen van gemeente-zijn en van het vieren van de eenheid met het lichaam en bloed van de Heer. Als je avondmaal gaat vieren terwijl je de onderlinge liefde verwaarloost, maak je je schuldig tegenover het lichaam en bloed van de Heer. En dan gaat het vooral om de volgende zin: 'Laat daarom iedereen zichzelf eerst toetsen voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt, want wie eet en drinkt maar niet beseft dat het om het lichaam van de Heer gaat, roept zijn veroordeling over zich af' (vs. 28 en 29).

Jezelf toetsen, dat wordt er van je gevraagd. Daar zijn kinderen nog niet aan toe. Zij moeten onderwijs ontvangen thuis, op school, op de catechisatie, waar ze antwoord leren geven op hun doop. Jezelf toetsen, dat werd eerder de zelfbeproeving genoemd. Dat is een onderdeel van het klassieke avondmaalsformulier. Het is nu zo verwoord: 'In de eerste plaats moet

je nadenken over je zonden. Je moet beseffen dat je Gods veroordeling verdient. Dan krijg je een hekel aan het feit dat je zondigt; je weet je heel klein voor God. Je zonden maken God immers zo boos, dat hij liever zijn enige Zoon heeft gestraft met de kruisdood, dan dat hij die zonden onbestraft liet. In de tweede plaats moet je je afvragen of je vertrouwt op wat God belooft: dat hij je al je zonden heeft vergeven, alleen omdat Christus voor je gestorven is. Om hem spreekt God je vrij, alsof je zelf je schuld hebt betaald en net zo rechtvaardig leeft als zijn eigen Zoon.

In de derde plaats moet je bij jezelf nagaan, of je God uit dankbaarheid graag in alles oprecht wilt dienen. En ook of je in liefde en vrede wilt omgaan met de mensen om je heen.'

Kinderen moeten hierin onderwezen worden, zodat ze ook zelf tot belijdenis van hun geloof mogen komen en zichzelf kunnen toetsen en zo het avondmaal mogen meevieren. En volwassen gelovigen die aan een zondig leven vasthouden, worden vermaand om weg te blijven van het avondmaal.

Alarmbel

Wie de toelating tot het avondmaal vrijlaat, kan niet meer volhouden nog te voldoen aan de kenmerken van de ware kerk: de zuivere prediking, zuivere bediening van de sacramenten en handhaving van de kerkelijke tucht. Bij de avondmaalsviering gaat het om het hart van het evangelie en van het gemeente-zijn. Hier buigen we ons hoofd onder Jezus Christus, die zichzelf voor ons gegeven heeft tot

in de dood aan het kruis. We worden aan Jezus' zelfovergave herinnerd en dat vieren we, daar laten we ons leven van elke dag door bepalen. Je zoekt de vergeving en redding van je leven bij Jezus alleen. Daar getuigen we ook van bij het avondmaal als we samen ons geloof belijden en als we liederen zingen. Het avondmaal is bedoeld voor gelovigen.

Als de gemeenteleden van Korinte zichzelf toetsen, zullen ze stoppen met de kwalijke praktijk om alleen maar voor zichzelf te zorgen en geen liefde te tonen aan de andere gemeenteleden. Dan wachten ze op elkaar en gaan de rijken van hun rijkdom delen. Maar wat hier gezegd wordt tegen de gemeenteleden in Korinte moet ook voor ons een alarmbel zijn. Ook bij ons is er verwaarlozing van de onderlinge liefde. We laten elkaar zomaar vrij als het om een zondige en onwaardige levensstijl gaat.

Gedeeld geloven en belijden

Bij de viering van het heilig avondmaal gaat het om de kern van het evangelie. Jezus Christus is naar deze wereld gekomen om ons te redden van onze zonden. Zoals in de doop beloofd, wordt het ons in het avondmaal aangeboden. Gelovigen nemen daaraan deel. Ze moeten zichzelf kunnen toetsen en kunnen onderscheiden, waar het om gaat. Daarom worden ook gasten uit andere kerkverbanden die niet op dezelfde basis staan, niet zomaar toegelaten. De gemeenschap met Jezus Christus is niet alleen iets uiterlijks, maar heeft te maken met een gedeeld geloven en belijden. Zoals artikel 1 van de NGB zegt: 'Wij geloven allen met het hart en belijden met de mond.' Avondmaal vieren is een feest voor de gemeente, waarbij Jezus de Gastheer is en de gelovige gemeenteleden worden uitgenodigd om deel te nemen en te genieten van de eenheid met Jezus Christus en met elkaar. ■

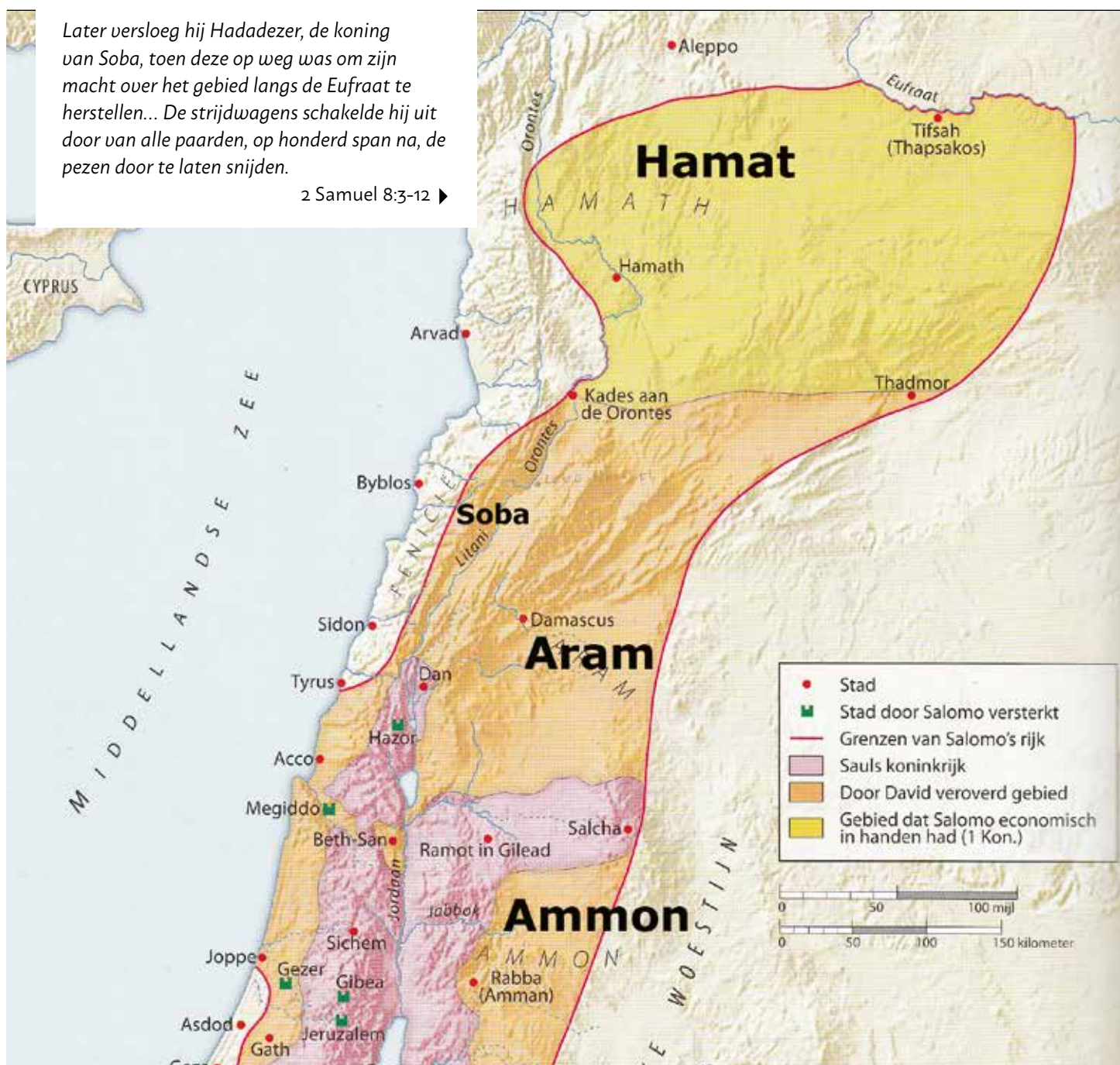
*Nieuw licht
op een bijbelgedeelte*

De oorlogen van David (1)

David de dierenbeul?

Later versloeg hij Hadadezer, de koning van Soba, toen deze op weg was om zijn macht over het gebied langs de Eufraat te herstellen... De strijdswagens schakelde hij uit door van alle paarden, op honderd span na, de pezen door te laten snijden.

2 Samuel 8:3-12 ▶

Koning David heeft aan het begin van zijn regering ongelooflijk veel oorlogen gevoerd. Alle buurvolken kregen wel een pak slaag van hem. We begrijpen het besluit van de HEER dan ook wel, dat David niet de man was om Gods tempel te bouwen – daarvoor had hij teveel bloed aan zijn handen. En in onze afkeer van oorlog slaan we de verhalen over deze gevechten maar liever over. Toch staan ze wél in de Schrift. Dat alleen al verplicht ons tot nauwkeurig lezen.

Schoolplein

In Schriftlicht van het vorige nummer (*Nader Bekeken* februari, p. 47-49) zagen we dat de omringende volken eraan gewend waren dat Israël weinig voorstelde. Toen David koning werd, riep de nieuwe kracht van dit volk natuurlijk argwaan op. En vast en zeker ook agressie. Wie begon er toen met vechten? Goed mogelijk dat David steeds zelf begonnen is, om strijd in de toekomst te voorkomen. Wie eenmaal op het schoolplein een ferme tik heeft uitgedeeld, wordt voortaan wel met rust gelaten.

Zo zagen we dat David eerst de Filistijnen en daarna de Moabieten op hun plek zette. In dit artikel kijken we naar de volken in het noorden.

De rijken van Aram

Ten noorden van Israël rijzen hoge beruggen op, parallel aan de Middell-

landse Zee. Dat zijn de Libanon en de Antilibanon. Op de smalle kuststrook liggen twee grote steden: Tyrus en Sidon. Verder naar het noorden liggen er nog meer, Byblos en Arvad bijvoorbeeld.

In het vruchtbare dal tussen Libanon en Antilibanon stroomt de brede rivier Litani. In Davids tijd wordt daar veel koper gewonnen. De Aramese koninkrijken Bet-Rechob en Soba in dat dal zijn er rijk van geworden.¹

Ten oosten van de Antilibanon zijn nog meer Aramese rijken te vinden, met als voornaamste het rijk van Da-

expeditie richting de Eufraat onderneemt om zijn macht daar te herstellen.

Juist dat moment grijpt David aan om zich met de politiek in het noorden te gaan bemoeien. Heeft David er dan last van als Hadadezer zijn macht richting de Eufraat uitbreidt? Niet direct, dat is te ver weg. Maar David heeft er wel belang bij als al die kleine rijkjes daar in het noorden elkaar in evenwicht houden. En daarom moet juist de grootste een lesje hebben. In dat lesje laat David zien: voortaan kun je Israël niet meer ongestraft aanvallen.

David laat zien dat je Israël voortaan **niet meer** **ongestraft** aan kunt vallen

mascus. Deze stad ligt op een knooppunt van grote handelsroutes van en naar Mesopotamië. Hier komen bijvoorbeeld de Grote Hoofdweg en de Koninklijke Hoofdweg samen.² Reken maar dat Damascus machtig is.

Hadadezer

Het conflict met die noordelijke rijken begint met Soba, of liever met Hadadezer, de koning van Soba. Hij is lange tijd de grote man in de regio geweest, hij heeft zelfs een tijdlang het gebied helemaal tot aan de Eufraat onder controle gehad. Dat was niet niks – vanuit Soba moet je nog 400 km reizen voor je bij de Eufraat bent. Dan kom je nog heel wat steden en rijken tegen! Maar Hadadezer is de grip op dat gebied blijkbaar weer kwijtgeraakt. En nu hoort David dat Hadadezer een

Spectaculair

Dat gaat niet zonder slag of stoot. Het rijke Damascus komt Hadadezer te hulp – de handel vormt één blok met de koperindustrie, en daar moet David niet tussen komen! Maar David verslaat beide volken.

Dat vertelt de bijbelschrijver zo maar even in een kort zinnetje. We horen niets over de gevechten zelf. Wel over de omvang van de legers. Om bij Damascus te beginnen: daarvan verslaat David een leger van 22.000 man. Hoe groot was zijn eigen leger? We hebben geen idee,³ maar het klinkt alsof de tegenstander niet verwacht had dat David zou winnen. De overwinning op Soba is nog spectaculairder: van diens leger neemt David alleen al 20.000 man infanterie gevangen. De gesneuvelden worden niet eens genoemd.

1 Zie de illustratie bij dit artikel: kaart 61 (bewerkt) uit Barry J. Beitzel, *De Grote Bijbelatlas*, vertaald uit het Engels, uitg. Groen, Heerenveen, 2012.

2 Beitzel, a.w., kaart 27.

3 Als koning Saul een keer heel Israël oproept voor de strijd, komen er 330.000 man (1 Samuel 11:8). Maar dan is er een acute noodsituatie. Als hij later een staand leger aanhoudt, zijn dat er 3000 (1 Samuel 13:2). Davids leger zal groter geweest zijn, en voor een actie in het buitenland zal hij zijn leger nog uitgebreid hebben. Maar tot hoe groot?

Wat zou hij met die 20.000 gedaan hebben? Dat horen we niet. De bijbelschrijver zoomt vooral in op de 1700 wagenmenners die David gevangen

meer omhoog komen. Je kunt het dier net zo goed vrij laten rondlopen in de heuvels, waar het zelf wel gras kan vinden.

zoveel verspilling van slagkracht. Maar David haalt zijn schouders op. Hier draait het toch niet om?

Een koning die blijkt geeft van kracht én bereid is van kracht af te zien, **tjonge, daar wil je wel vrienden mee zijn**

nam, blijkbaar inclusief hun strijd-wagens met paarden. Een ongehoorde prestatie, als je in aanmerking neemt dat David zelf geen paarden gebruikte in zijn leger. Wat heeft Jahwe wel niet laten gebeuren om dit te laten lukken ...

Dierenmishandeling

Maar over die paarden wordt wel iets gruwelijks verteld: David liet bij hen allemaal, op honderd span na, de pezen doorsnijden. David de dierenbeul! Eerst maar even nadenken voor ik oordeel. Want het alternatief is: al die paarden doden. Anders gaat vroeg of laat iemand ze weer gebruiken voor de oorlog. Daarom kiest David voor een manier om hen daarvoor ongeschikt te maken. Als de pezen van de achterbenen doorgesneden worden is dat zeer pijnlijk natuurlijk, maar het geneest wel weer. Alleen is het paard dan de kracht in de achterbenen kwijt. Het kan nog lopen, zij het wat stijfjes, maar een strijdswagen trekken is er niet meer bij. En, minstens zo belangrijk: je kunt zo'n paard niet meer gebruiken voor het fokken, want hij kan niet

Wat een verspilling

Op deze manier laat David een aantal dingen zien. Allereerst dat hij niet van plan is de volgende grote machthebber in de regio te worden. Anders had hij die paarden met strijd-wagens wel voor zichzelf gehouden. Hadadezer zal stomverbaasd zijn geweest toen hij van Davids actie hoorde!

Ja, David bezet wel een aantal strategische punten in Damascus. En ook moeten de Damasceners hem belasting betalen. Maar blijkbaar mogen ze hun eigen bestuur houden.

En Hadadezer raakt de sier-pijlkoekers van zijn lijfwacht kwijt (of waren het schilden?), en David plundert zijn kopvoorraad, maar ook hij wordt niet van de troon gestoten.

Ook naar zijn eigen volk toe laat David iets zien, namelijk dat hij zich aan Gods wet wil houden. Een koning mag niet een grote hoeveelheid paarden hebben.⁴ Honderd span, zegt David, dat is genoeg. Zijn leger had er nog zestienhonderd span meer kunnen hebben! Je ziet het al voor je hoe adviseurs hun wijze hoofd schudden over

Buit voor God

Die houding wordt ook duidelijk als David alle oorlogsbuit aan Jahwe afstaat. Daartoe is hij niet verplicht. De regel dat alle buit voor Jahwe was, gold alleen in bijzondere gevallen: bij de verovering van Jericho en bij de wraak op Amalek.⁵ Maar David geeft ook nu de buit aan Jahwe. Grote magazijnen komen vol te liggen – allemaal voor de tempel die Davids zoon ooit voor Jahwe mag bouwen.

In die noordelijke regio zijn ze diep onder de indruk van David. Dat blijkt wel uit het feit dat koning Toï van Hamat zijn kroonprins – een hoge delegatie dus – naar David toestuurt met een grote hoeveelheid geschenken. Een koning die blijkt geeft van kracht én bereid is van kracht af te zien, tjonge, daar wil je wel vrienden mee zijn.

In dit alles was Jahwe met David, voegt de bijbelschrijver nog eens toe. Dan hoeft je niet alleen te denken aan die militaire successen, maar mag je ook denken aan de wijze beslissingen die hij moest nemen na elke overwinning. Zelfs als het gaat over het leven van paarden.

In het aprilnummer D.V. een laatste artikel over de oorlogen van David. ■

⁴ Deuteronomium 17:16.

⁵ Jozua 6:19 en 1 Samuel 15:3.

‘Het is maar hoe je het interpreteert ...’

De Kerngroep Bezinning GKv gaf een boek uit met als titel *Het Woord in geding*. In het *Nederlands Dagblad* schreef iemand een veelzeggende reactie: niet het Woord is in geding, maar een bepaalde visie op dat Woord. De titel van het boek zou dan ook moeten worden veranderd in: *Onze visie op het Woord is in geding*. In deze reactie komt een hele wereld mee, die ik in dit artikel wil bespreken.¹

Ze is namelijk gestoeld op de opvatting dat alles een kwestie is van iemands (persoonlijke) interpretatie. En vanuit die opvatting, die in onze tijd gemeengoed is en ook in de kerk meer en meer om zich heen grijpt, is het onjuist om een bepaalde interpretatie te claimen als de waarheid. Bij een verschil van mening over de Bijbel kun je nooit zeggen dat het Woord in geding is. Hoogstens kun je zeggen dat jouw interpretatie van wat er in de Bijbel staat in geding is. We kunnen niet anders dan vanuit onze visie het Woord lezen.

Logisch toch?

Dat klinkt logisch. Er lijkt geen speld tussen te krijgen. Bij alles heeft iedereen toch zo zijn eigen invalshoek? En is ons kennen

**Een brief van de
belastingdienst lees
je anders dan een
reclamefolder die in de
bus valt. Toch hoef je
niet alles te weten om
te begrijpen wat daarin
tegen je gezegd wordt**

¹ Voor verschillende elementen uit dit artikel heb ik gebruik gemaakt van: D.A. Carson, *But That's Just Your Interpretation!*, in: *Themelios*, 44,3, 2019, p. 425-432.

niet altijd beperkt? Hoe kun je dan zeggen dat jouw interpretatie de enige juiste is? En geldt dat niet in het bijzonder voor het lezen van de Bijbel? Als je gelovig vanuit de Bijbel argumenteert dan kan dat toch niet fout zijn? Hebben we niet vanuit het verleden geleerd dat we afscheid moeten nemen van een cultuur van het absolute? Is het niet nodig dat we enige bescheidenheid aan de dag leggen?

Deze overwegingen en opmerkingen klinken stuk voor stuk heel overtuigend. Juist daardoor vindt de opvatting dat alles een kwestie van interpretatie is zo'n ingang; niet alleen in de maatschappij, maar nu ook in de kerk. Het betekent dat we bij het lezen van de Bijbel altijd een slag om de arm moeten houden. Dat het altijd gaat om ónze interpretatie. En wie durft te beweren dat zijn interpretatie de enige juiste is?

Vier pijlers

In dit artikel wil ik de vier belangrijkste 'pijlers' blootleggen die deze opvatting moeten ondersteunen. Een voor een zal ik ze benoemen en bespreken. Op deze manier wordt duidelijk dat de opvatting dat 'alles een kwestie van interpretatie is' onhoudbaar is en voor ons als gelovigen zelfs gevaarlijk.

1. Beperkte kennis

De eerste pijler onder deze opvatting is het feit dat wij niet alles weten. Aan dat feit wordt de overtuiging gekoppeld dat we pas iets met zekerheid kunnen zeggen als we alle kennis hebben. Zolang we niet alles weten kan dat niet. En aangezien wij simpelweg niet alle kennis hebben over wat een bijbelschrijver precies bedoeld heeft, kunnen we, als we de Bijbel lezen, wel interpreteren maar nooit met stelligheid spreken.

Maar is dat zo? In onze 'gewone' onderlinge communicatie stellen we deze eis niet. Sterker nog, als we dat zouden doen zou er geen communicatie mogelijk zijn. Als iemand iets zegt of schrijft, kennen we zijn of haar achtergrond niet volledig, we weten niet exact in wat voor situatie die ander verkeert. Onze kennis is niet ten volle, maar dat maakt niet uit. Integendeel, als iemand iets zegt of iets appt of mailt, dan kunnen we zeker zijn van wat hij of zij zegt. Dat is de basis van onze communicatie. We zeggen dan niet: 'het is mijn interpretatie van wat de ander heeft gezegd'.

Wat geldt voor de gewone communicatie van gesproken en geschreven woord, geldt ook voor de Bijbel. Het feit dat

wij niet alle kennis hebben, betekent niet dat we niet met zekerheid kunnen zeggen wat geschreven staat. Natuurlijk vraagt een geschreven tekst dat je het genre, de aanleiding, de context, etc. in ogenschouw neemt. Net zoals je dat in het dagelijks leven doet. Een brief die je krijgt van de belastingdienst lees je anders dan een reclamefolder die in de bus valt.² Toch hoef je niet alles te weten om te begrijpen wat daarin tegen je gezegd wordt. Precies dat geldt ook voor wat in de Bijbel staat. Het feit dat wij niet alles weten omtrent de auteur en zijn situatie wil niet zeggen dat het daarom allemaal een kwestie van persoonlijke interpretatie is.

2. De waarheid niet in pacht

De tweede pijler onder de opvatting dat alles een kwestie van interpretatie is, is de gedachte dat niemand de waarheid in pacht heeft. De redenering is dan: omdat dat zo is, is het altijd een kwestie van jÓuw kijk, jÓuw visie, jÓuw interpretatie. En als jij in een discussie over een hot item (of het nu de vrouw in het ambt is, homoseksualiteit of schepping en evolutie) kiest voor een bepaalde exegese en aan die exegese vasthoudt, zeg je daarmee dat je de waarheid in pacht hebt.

Petrus gaat ervan uit dat er een goede en een verkeerde exegese is en dat daartussen te onderscheiden is

Ook dit klinkt logisch en sluitend. Maar klopt het? Inderdaad, bijbellezen is niet zoiets als het gebruiken van Google of het raadplegen van een encyclopedie. De Bijbel vraagt uitleg. Maar dat betekent ook dat de Bijbel, net als elk boek, verkeerd uitgelegd kan worden. In de Bijbel zelf wordt daar al voor gewaarschuwd. Petrus zegt dat wat Paulus in zijn brieven schrijft soms door mensen wordt verdraaid (2 Petr. 3: 16). Hij gaat er dus van uit dat er een goede en een verkeerde exegese is en dat daartussen te onderscheiden is. Er zijn criteria op basis waarvan de ene exegese goed is en de andere niet, en op basis waarvan een exegese moet worden afgewezen. Ook als wij zelf spreken of schrijven is er een enige juiste

exegese die recht doet aan onze woorden. Wanneer iemand onze woorden verdraait, doen we daar een beroep op en dan zeggen we niet: 'Ach ja, het is een kwestie van interpretatie, ik heb de waarheid ook niet in pacht'. Want dan weten we heel goed wat waar is en wat niet.

Precies dat geldt ook voor het uitleggen van de Bijbel. Er zijn exegeses die moeten worden afgewezen omdat ze geen recht doen aan wat er geschreven staat.³

3. Gelovige intenties

Een derde pijler is dat gesteld wordt dat gelovig argumenteren vanuit de Bijbel onmogelijk verkeerd kan zijn. Wanneer de een vanuit de Bijbel argumenteert dat iets zús is en de ander vanuit dezelfde Bijbel argumenteert dat het zó is, dan moeten we dat zo laten staan. In ieder geval mag de een de ander om zijn visie niet veroordelen. Kortom: als iemand op een gelovige manier de Bijbel uitlegt en die Bijbel tot spreken brengt, dan kán de gegeven uitleg niet onjuist zijn. Als jij dat wel zegt, doe je tekort aan de gelovige intenties van de betreffende persoon. Criteria op basis waarvan een juiste exegese onderscheiden kan worden van een onjuiste doen er dan blijkbaar niet toe.

Maar klopt dit? Wie wel eens met een Jehova's getuige heeft gediscussieerd, verder dan de voordeur, zal gemerkt hebben dat zijn gesprekspartner een gelovige intentie heeft. Met behulp van zijn eigen vertaalde Bijbel probeert hij je ervan te overtuigen dat zijn gedachten over God en over Jezus vanuit de Bijbel beargumenteerd kunnen worden. Toch wijzen wij

**Wie wel eens met een
Jehova's getuige heeft
gediscussieerd, verder
dan de voordeur, zal
gemerkt hebben dat zijn
gesprekspartner een
gelovige intentie heeft**

deze gedachten af. Jezus is niet de eerste schepping van Jehova, maar de tweede persoon in de ene God, die mens geworden is. Het simpele feit dat iemand gelovig vanuit de Bijbel argumenteert kan dus niet doorslaggevend zijn voor de uitleg. Een uitleg die met de beste gelovige intenties tot stand is gekomen kan wel degelijk verkeerd zijn en onjuist. Dat betekent dat er op andere punten gekeken moet worden of de uitleg klopt of niet.

4. De cultuur van het absolute is passé

De vierde pijler wordt meestal zo verwoord: sinds het postmodernisme hebben we afscheid genomen van 'de cultuur van het absolute'. Dat wil zeggen, van het met stelligheid en zekerheid spreken vanuit de Bijbel, zoals vroeger gebeurde. Dat is passé, want het heeft veel schade berokkend en slachtoffers gemaakt. Dat willen we niet meer en daarom moeten we een pas op de plaats maken. Besef dat wat jij vanuit de Bijbel naar voren brengt niet absoluut is, maar slechts jouw interpretatie. Dit lijkt misschien wel de sterkste van alle vier pijlers.

Maar al is deze redenering aansprekend, toch gaat ze mank. Inderdaad zijn er in de loop van de tijd op basis van de Bijbel met grote stelligheid dingen beweerd waarvan later werd erkend dat ze niet terecht waren. Meestal wordt verwezen naar slavernij of apartheid. Wie zou vandaag nog op basis van de Bijbel deze zaken willen verdedigen? Toch is dat vroeger wel gebeurd. Datzelfde geldt voor de kruistochten. Grote woorden zijn door mensen in de mond genomen: Zo zegt de Here! Maar dat had alles te maken met een verkeerde uitleg van de Bijbel. Zoals ik al zei, dat is altijd mogelijk. Je kunt de Bijbel verdraaien en je eigen standpunten op basis van de Bijbel verdedigen. Dat is een gevaar van alle tijden. Maar daaruit kun je niet concluderen dat je nu helemaal niet meer op basis van de Bijbel kunt zeggen: zo zegt de Here. Om het ingewikkelder te zeggen: de stelling dat we afscheid moeten nemen van de cul-

2 Prof. G. Kwakkel gebruikt het voorbeeld van een belastingaanslag om erop te wijzen dat we niet de vrijheid hebben om deze tekst te interpreteren zoals wij willen. De interpretatie dat het bijvoorbeeld om een geintje gaat van de buurman zal uiteindelijk stuk lopen op een deurwaarder die op de stoep staat (Gert Kwakkel, *De lezer en de betekenis van de tekst*, in: Hans de Wolf en Pieter Niemeijer (red.), *Oog voor eigenheid. Genre als blikrichting voor bijbellezer*, Barneveld 2015, p. 63).

3 We moeten hierin navolgers van de Here Jezus zijn die de interpretatie van de duivel van Ps. 91:11-12 resoluut verwerpt (zie Mat. 4:6-7 en Luc. 4:11-12).

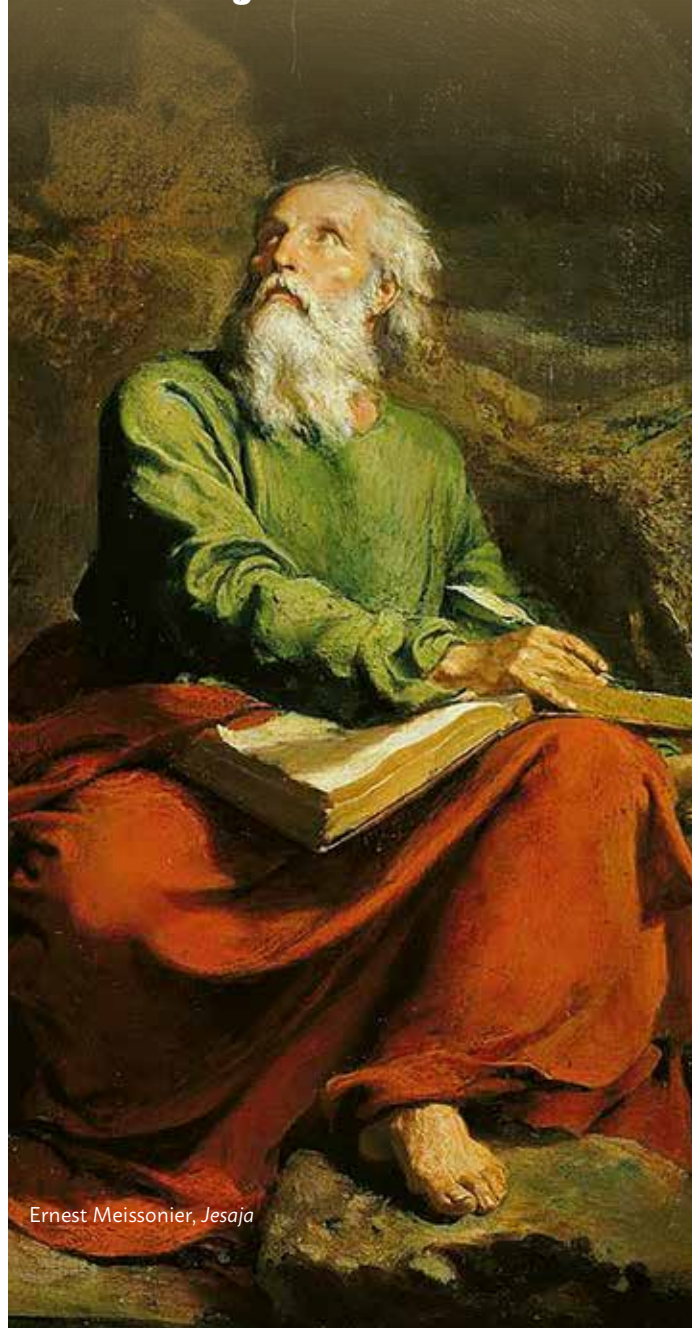
tuur van het absolute is zelf een absolute uitspraak. Het klinkt sympathiek als je zegt dat wij nu geen absolute uitspraken meer kunnen doen op basis van de Bijbel, maar daarmee sta je in feite zelf datgene voor wat je zegt te willen vermijden. Deze pijler is dus allerminst stevig. Ze kan zeker niet het bouwwerk dragen dat zegt dat alles een kwestie van interpretatie is. Want als deze uitspraak absoluut is, komt ze met zichzelf in tegenspraak. En als je deze uitspraak serieus neemt dan valt er niets meer met stelligheid en zekerheid te zeggen. Dus ook niet dat alles een kwestie van interpretatie is.

Huiver

De filosoof Simon Blackburn schreef een heel boek over deze materie. Hij klom in de pen vanwege een grote zorg. Want er is sprake van een heuse oorlog, met als inzet de waarheid. Kort gezegd: beweren dat er geen waarheid is (en dat alles een kwestie van interpretatie is), is op zichzelf een waarheidsuitspraak met als doel het relatieve te omarmen! Dat wil zeggen: op basis van deze uitspraak kan iedereen vinden wat hij vindt. Niemand hoeft meer kritisch te zijn op zichzelf. De uitspraak dat alles interpretatie is kan gezien worden als toestemming om alles te geloven wat men wil, met net zoveel overtuiging en kracht als men wil.⁴ Het gevolg daarvan is: het tijdperk van de ik-tiran, om met Eric Sadin te spreken.⁵ Verbinding tussen mensen raakt zoek. De polarisatie neemt toe. Dat is het gevaar van het relativisme waar filosofen ons tegenwoordig voor waarschuwen.

Als theoloog voeg ik daar vanuit de Bijbel iets aan toe. De opvatting dat 'alles een kwestie van interpretatie is' strijdt namelijk met datgene wat ons in Jesaja 66: 2 wordt voorgelaten. De profeet zegt daar namens de Here het volgende: 'Toch sla ik acht op wie verdrukt wordt, op mensen met een gebroken geest, op ieder die huivert voor mijn woorden'. Als alles een kwestie van interpretatie is, wat blijft er dan over van die huiver voor Gods woorden? ■

**'Toch sla ik acht op
wie verdrukt wordt,
op mensen met een
gebroken geest, op
ieder die huivert voor
mijn woorden'**

Ernest Meissonier, *Jesaja*

4 Simon Blackburn, *Filosofie van de waarheid*, Amsterdam 2006, p. 15.

5 Eric Sadin, *Het tijdperk van de ik-tiran. Het einde van een gemeenschappelijke wereld*, Amsterdam 2021.

NIEUW(S)

De Bijbel is, zou je zeggen, niet echt nieuw. Aardig dat de inhoud van dit oude boek nog steeds kan worden omschreven als evangelie. Dat is goed nieuws

De autofabrikanten Volvo en Peugeot adverteren natuurlijk niet met modellen van gisteren. Met die oude modellen kun je namelijk alleen rijden. De huidige modellen verschaffen je echter een bijkans nieuw leven. De producent van Nivea voegt speciaal voor u als toekomstige koper dermatologisch getest hyaluronzuur toe aan haar nachtcrème en wie een OralB id tandenborstel aanschaft, zal kunnen genieten van een professioneel zuiver en schoon gevoel (wat dat ook moge zijn!). Het is duidelijk: alleen nieuw, vernieuwd en een belofte van ulthiem geluk verkoopt. Het oude is voorbij.

Als het gaat om het nieuws in de media is er sprake van eenzelfde trend. Want vergis je niet: ook nieuws moet 'verkochte' worden. En er is sprake van een moordende concurrentie! NOS en RTL moeten kijkers kunnen weglukken bij primetime toppers als Lingo of Heel Holland Bakt. En dat doe je echt niet als je met oud nieuws komt. Daarom zul je niet gauw horen dat er op de laatste nationale vlindertellingdag net zoveel vlinders zijn gespot als vorig jaar. Nee, in echt nieuws moet het gaan over iets wat 'meer' is en 'beter', of juist 'minder' en 'slechter'.

Al meer dan dertig jaar klagen omwonenden van onze nationale luchthaven Schiphol over geluidsoverlast. Niets nieuws dus, zou je zeggen. Maar zodra een nieuw rapport over stikstofuitstoot in de Haarlemmermeer het licht ziet, krijgen we bewoners van mooie huizen te zien (te horen zijn ze niet vanwege een laag overvliegend toestel) en we begrijpen dat deze mensen ernstig lijden (nog steeds!) onder geluidsoverlast. Ik hoop dan altijd maar dat deze stakkers de reporter niet al te dankbaar zijn voor

de aandacht die ze eindelijk weer eens krijgen. Zo'n interview is namelijk niets anders dan het mogen figureren in een context waarin door onze nationale media nieuws gecreëerd wordt.

Voor zover ik weet zijn er geen gegevens bekend over het precieze aantal gevallen van grensoverschrijdend gedrag in ons land. Dat kun je niemand kwalijk nemen, omdat er geen vastgestelde en door allen gedragen definitie is van deze vorm van afkeurenswaardig gedrag. De nieuwsmedia kunnen ons er dus moeilijk van op de hoogte stellen of deze vorm van politiek incorrect gedrag het afgelopen jaar is toegenomen of afgenomen. Maar ze kunnen natuurlijk wel vertellen dat het aantal meldingen daarvan is toegenomen. De meeste nieuwsconsumenten zullen ook dan wel concluderen dat het in ons land nog steeds schrikbarend gesteld is met het gedrag van voornamelijk witte, heteroseksuele en hoogopgeleide mannen. Thuis maken wij er vaak een spelletje van. Als in het nieuws of in een reclame gesproken wordt over 'meer' of 'minder', dan vragen wij altijd: vergeleken waarmee? Je zult merken dat je op deze vraag vaker niet dan wel een antwoord krijgt. Nu, zo wordt nieuws dus gemaakt!

De Bijbel is, zou je zeggen, niet echt nieuw. Soms kan een nieuwe vertaling je wel de ogen openen voor iets wat je niet eerder zag. Maar inhoudelijk verandert de Bijbel niet. Aardig dat de inhoud van dit oude boek nog steeds kan worden omschreven als *evangelie*. Dat is *goed nieuws*. Juist het onveranderlijke maakt dit tot een betrouwbare wegwijzer naar een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. ■

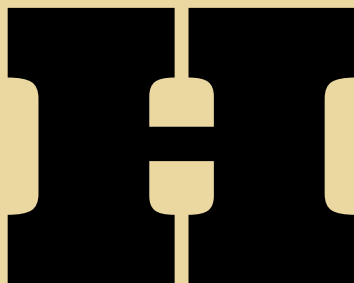

ANTINOMIANISME (1)

De onwelkome gast van de Reformatie

Veel gereformeerden, misschien wel de meeste, hebben nog nooit van antinomianisme gehoord. En ik geef toe, het is lang geleden – maar er is een tijd geweest dat dat ook voor mij gold. Dat is nu wel anders. In de achterliggende decennia heb ik me er uitvoerig mee bezig gehouden: als afsluiting van de kerkelijke opleiding in Utrecht schreef ik er mijn scriptie over, vervolgens heb ik er artikelen en boeken over gepubliceerd, en daarna ben ik in 2016 op het antinomianisme gepromoveerd. Waarom al die aandacht? In twee artikelen hoop ik duidelijk te maken wat antinomianisme is en wat de tragische gevolgen ervan zijn.

et antinomianisme is een merkwaardig fenomeen. Er is bij mijn weten nooit iemand geweest die zichzelf antinomiaan heeft genoemd. 'Antinomiaan' is altijd een scheldwoord

geweest, een negatief stempel, een veroordeling om daarmee anderen te bekritisieren. Nogal wat historici vinden daarom dat we moeten stoppen met het gebruik van de woorden antinomiaan, antinomiaans en antinomianisme. Want, zeggen

zij, als niemand zichzelf ooit zo heeft gezien, is er dan wel ooit een antinomiaan geweest? Toch is me dat te kort door de bocht. Er is ook niemand die zichzelf voorstelt met 'Aangenaam, ik ben ketter!', of 'Aangenaam, dwaalleraar'. Toch leert de praktijk dat er wel degelijk dwaalleraars en kettters bestaan. De waarschuwingen in het Nieuwe Testament tegen valse profeten en dwaalleraars zouden zinloos zijn als we moesten uitgaan van de opvatting van de betreffende mensen over zichzelf. Zo is het ook met antinomianen.

Scheldwoord

Het woord antinomianisme is door niemand minder dan de reformator Maarten Luther bedacht. Hij stelde het samen uit twee Griekse woorden: *anti* en *nomos*, 'tegen' en 'wet'. Antinomianen zijn dus, letterlijk vertaald, mensen die tegen de wet zijn. In veel Nederlandse boeken uit de 17^e eeuw worden ze aangeduid als 'wetbestryders'. Luther smeedde de term voor enkele tijdgenoten die poneerden dat de wet voor christenen is afgeschaft en niet meer geldt.

Zoals bekend spreekt Luther onop- houdelijk over de verhouding van wet en evangelie. Het evangelie is buitengewoon belangrijk, aldus Luther, maar kan niet zonder de wet. Wet en evangelie kunnen alleen wet en evangelie zijn in hun onderlinge relatie, in hun tegenstelling en vanwege hun onderscheiden functie. Wie de wet opheft, aldus Luther, raakt ook het evangelie kwijt. Wie denkt het af te kunnen met het evangelie alleen, vergist zich - hij verliest juist het evangelie en houdt alleen maar de wet over.

Ik weet nog dat ik, toen ik vroeger meer en meer thuis raakte in het onderwerp van het antinomianisme, van de ene verbazing in de andere viel. Juist omdat ik beseftte dat het a-woord altijd als scheldwoord en door tegenstanders was gebruikt, verwachtte ik dat het in de praktijk wel mee zou vallen. Zoveel antinomianen kunnen er niet zijn geweest. Er is zoveel geschol- den in de kerkgeschiedenis, er zijn zoveel mensen verdacht van allerlei dwalingen, er zijn zoveel beschuldigingen geuit ... Misschien is er inderdaad ooit hier of daar een bijzonder individu geweest die onorthodoxe dingen riep, die vervolgens buitensporig veel aandacht heeft gekregen van overbe-

zorgde theologen, en voor antinomi- aan werd uitgekreten. Maar veel meer dan dat kan het niet zijn geweest - zo dacht ik.

Tot mijn verbijstering ontdekte ik echter, dat het in de protestantse traditie sinds de Reformatie werkelijk gewemeld heeft van de antinomia- nen! Niet alleen in de Lutherse, maar evengoed in de gereformeerde traditie.

Het is een bloedzuiger die alleen uit gereformeerde aders drinkt.

Ik zal twee voorbeelden geven, die duidelijk maken dat het antinomianis- me in de geschiedenis van de gerefor- meerde theologie veel meer is geweest dan een papieren tijger. Het eerste antinomiaanse conflict begon in 1636 in de nieuw gestichte kolonie van de

In de protestantse traditie heeft het werkelijk gewemeld van de antinomianen!

Keer op keer duiken er antinomiaanse ideeën op. Nu eens hier, en dan weer daar, moest de kerk alle zeilen bijzet- ten om het antinomianisme te bestrij- den en te overwinnen.

Onwelkome gast

Want er is iets opvallends aan het antinomianisme. Zojuist schreef ik dat zowel binnen het Lutherse als binnen het gereformeerde protestantisme zich meerdere antinomiaanse controversen hebben voorgedaan. Nu voeg ik eraan toe: niet toevalligerwijs juist daar. De Amerikaanse theoloog en schrijver Mark Jones bestempelt het antinomi- anisme als de 'onwelkome gast van de Reformatie'. Zoals er geen hypercalvi- nisme kan ontstaan als er geen calvi- nisme bestaat, zo kan er geen antino- mianisme zijn zonder gereformeerde theologie. Rooms-katholieken, armi- nianen of socinianen hoeven niet bang te zijn dat hun overtuiging ontaardt in antinomianisme. Deze parasiet groeit alleen op een reformatorische boom.

Pilgrim Fathers in Massachusetts. Er ontstond een situatie van verdachtma- king en veroordeling, die pas tot een einde kwam toen de centrale figuren van de antinomiaanse beweging wer- den verbannen (en enkele jaren later door indianen werden vermoord). Het is niet overdreven om deze antinomi- aanse controverse in *New England* de kritiekste fase in de geschiedenis van Amerika te noemen. Als de radicale beslissing om de antinomianen te verbannen niet was genomen, was de kolonie ten onder gegaan. Een tweede voorbeeld: in 1643 kwam de Westminster Assembly (synode) samen. In een situatie van burger- oorlog zochten de diverse kerkelijke facties (presbyterianen, anglicanen, independenten of congregationalisten, enzovoorts) naar een mogelijkheid om tot een gezamenlijke kerkstructuur, kerkregering en belijdenis te komen. Vanaf de allereerste sessie stond het onderwerp 'antinomianisme' op de agenda. Er werd een lijst van antino- miaanse personen opgesteld, alsook een lijst met antinomiaanse boeken. De boeken werden officieel verboden

en antinomiaanse personen werden opgeroepen voor verhoor. Veel vertegenwoordigers op de synode waren ervoor het antinomianisme als een ketterij te bestempelen, wat beduidend verder gaat dan een dwaling. Een ketterij is namelijk niet alleen een theologisch onjuiste visie, maar is ook een ondermijning van de christelijke natie - wat ertoe zou leiden dat ook de burgerlijke overheid tegen deze ketters zou gaan optreden. In de notulen van de Westminster Assembly is te lezen dat sommige afgevaardigden de antinomiaanse opvattingen gevaarlijker vonden dan de rooms-katholieke, en elke leerstellige formulering die ruimte zou geven aan antinomiaanse gedachten, wilden voorkomen. Kortom: als een kerkelijke vergadering met de meest vooraanstaande theologen van het land zich in die politieke situatie zo intensief met het antinomianisme bezighield, dan moet het wel om een serieus fenomeen gaan.

Als je deze twee voorbeelden tot je door laat dringen, besef je hoe belangrijk het antinomianisme is geweest. Heel veel gereformeerde mensen van nu weten van de strijd tegen de roomse leer in de 16^e eeuw en van de strijd tegen het arminianisme in de 17^e eeuw, maar ze hebben nooit gehoord van de moeizame worsteling met het antinomianisme. Ten onrechte; naar mijn overtuiging is de afwijzing van het antinomianisme minstens zo belangrijk als de afwijzing van het arminianisme. Dat geldt historisch gezien, maar ook theologisch gezien.

Lijn van links en rechts

Waar staat het antinomianisme? We zouden, ietwat schematisch, een lijn

kunnen trekken van links naar rechts. Hoe verder je naar links komt, hoe meer nadruk er ligt op de wet. Hoe verder je opschuift naar rechts, hoe meer nadruk op het evangelie. Op het linker uiteinde vind je dan het pelagianisme: ook zonder Gods genade worden mensen zalig door hun eigen werken. Iets rechts daarvan staat het semi-pelagianisme: dankzij Gods hulp kunnen wij onze eigen zaligheid verdienen. Nog weer meer naar rechts komen dan socinianisme, rooms-katholicisme en arminianisme voorbij. Daarna (we zitten inmiddels overduidelijk rechts van het midden van de lijn) treffen we de reformatorische genadeleer aan: de meeste nadruk valt op het evangelie van vrije genade, maar de wet speelt zeker ook een belangrijke rol. En dan, als meest rechtse positie op de lijn, komt het antinomianisme. Zover mogelijk bij het pelagianisme vandaan, zoveel mogelijk nadruk op genade en evangelie en geloof.

de lijn 'pelagianisme' staan. Alles wat links van hemzelf is, zal hij dan ook als pelagiaans aanduiden. Maar als hij naar rechts kijkt, ziet hij aan het einde van de lijn 'antinomianisme' staan. Dus alles wat hij daar opmerkt, beoordeelt hij als antinomianisme. Ook wat als reformatorisch zou moeten worden aangeduid, zal hij toch als antinomiaanse dwaling afkeuren. Eenzelfde patroon treedt op bij iemand die uiterst rechts staat. Alles wat hij ziet, zal hij als arminiaans, sociniaans, rooms en pelagiaans bestempelen. Want alles wat hij tegenkomt, staat vanuit zijn standpunt bezien links op de lijn.

Zo kon het dus gebeuren dat gereformeerde theologen aan twee kanten gebeten werden. Van remonstrantse zijde kregen zij het verwijt dat zij antinomiaans waren en de leer van Gods genade misbruikten voor losbandigheid, maar van antinomiaanse kant

Heel veel mensen zijn in de loop van de tijd uitgemaakt voor antinomiaan. Hoe terecht is dat?

Het maakt uit wie het zegt

Dit eenvoudige schema helpt ook om te begrijpen hoe kritisch taalgebruik werkt. Ik vermeldde al dat heel veel mensen in de loop van de tijd zijn uitgemaakt voor antinomiaan. Hoe terecht is dat? Het maakt uit wie het zegt. Neem iemand die op de zonet beschreven lijn niet volledig links zit, maar zich toch niet zover naar rechts bevindt dat hij op de reformatorische positie staat. Wanneer zo iemand naar links kijkt, ziet hij aan het einde van

kwam tegenovergestelde kritiek: 'Jullie zijn arminiaans en werkheilig; jullie leer is misschien wat subtieler dan die van de officiële arminianen, maar net zo goed als zij beweren jullie dat we door onze eigen werken zalig moeten worden.'

Zodra je in de antinomiaanse controversen uit vroeger tijden duikt, zie je dit voor je ogen gebeuren. Een van de belangrijkste bezwaren die de rooms-katholieke theologen tegen de

Reformatie hadden, was dat die leer goddeloze en zorgeloze mensen zou maken: als je de mensen vertelt dat ze zalig worden door het geloof, zonder de werken, dan is het (aldus de critici) wachten op losbandigheid. Niet voor niets heeft dan ook deze kritiek (en de repliek erop) een plekje gekregen in de Heidelbergse Catechismus (1563). Gedurende de remonstrantse twisten voor en tijdens de jaren van de Dordtse Synode (1618/1619) gebeurde hetzelfde. De remonstranten verweten

me gast van de Reformatie zich nu genesteld? Hoe kunnen wij voor onszelf en onze kerk het onderscheid tussen goed-gereformeerd en hyper-gereformeerd maken? Waar stroomt het bloed door het levende organisme zelf en waar lekt het weg in de bloedzuiger? Maar voordat we deze overstap maken, is er nog één belangrijk onderscheid dat ik wil noemen. Het is een onderscheid dat ons, zoals zoveel, door de geschiedenis wordt aangereikt – het verschil tussen *leerstellig* en *praktisch*

delbergse Catechismus het verwoordt) ‘een leefregel van de dankbaarheid’. Volgens de antinomianen leeft een christen niet meer volgens de voorschriften en geboden van de wet, maar volgens de voorschriften en geboden van het Evangelie. Hoe wij leven, wordt niet door de wet bepaald, maar door het evangelie van Christus, door de boodschap van genade. Alles goed en wel, zegt iemand, maar is een discussie over leerstellig antinomianisme nu werkelijk zo belangrijk? Als mensen goed willen leven, Jezus willen volgen, God en hun naasten proberen lief te hebben, hoeveel maakt het dan uit of ze dit afleiden uit de wet of uit het evangelie? Is het uiteindelijk niet gewoon de praktijk die de doorslag geeft? Kun je niet beter een pelagiaan hebben die godzalig leeft dan een gereformeerde die de kantjes eraf loopt? Laat mensen toch antinomiaans zijn als ze willen – als ze Jezus maar navolgen! Dit zijn boeiende vragen, die ik niet volledig kan gaan beantwoorden. Feitelijk gaan ze niet meer zozeer over het belang van het antinomianisme, maar over de betekenis van de geloofsleer en over het belang van wat wij belijden voor hoe wij christen zijn. Dat zijn erg grote thema's. Hoe dan ook, voor het antinomianisme is het wel degelijk van invloed hoe je denkt over de rol van de wet in het leven van gelovigen. Dat zullen we in het volgende artikel zien. ■

Alles goed en wel, zegt iemand, maar is een discussie over leerstellig antinomianisme nu werkelijk zo belangrijk?

de contraremonstranten dat zij onvoldoende deden tegen het gevaar van wetteloosheid en antinomianisme. En als je kijkt naar de eerder genoemde debatten van de 17^e eeuw in Amerika en Engeland, dan zijn de veroordelingen evenmin van de lucht. Onophoudelijk, tot vervelens toe, kom je het verwijt tegen bij de antinomianen dat hun gereformeerde tegenstanders paaps zijn, werkheilig, evangelieloochenaars, en de mensen vertellen dat ze zalig worden door hun eigen goede werken.

Praktisch, leerstellig

In een tweede artikel zal ik de historische discussies laten voor wat ze zijn, en de overstap maken naar nu. Waar is het antinomianisme momenteel aanwezig? Waar heeft deze onwelko-

antinomianisme. Als we het woord antinomianisme horen gebruiken, denken we waarschijnlijk allereerst aan het praktische antinomianisme: mensen die de wet afschaffen om wetteloos en onwettig te leven. Niet meer gehinderd door de grenzen van de wet voelen zij zich vrij om te doen wat de wet verboden heeft. Deze vorm van antinomianisme kwam in de 16^e en 17^e eeuw nauwelijks voor. Sommigen van de meest beruchte antinomianen leidden, ook volgens de mening van hun tegenstanders, een keurig, christelijk en godzalig leven.

Maar nu het leerstellige antinomianisme. Dat gaat niet over de praktijk van het leven, maar over de leer. Welke plaats geven we dogmatisch aan de wet in het geheel van de geloofsleer? En hier worden de verschillen wel degelijk heel groot. De antinomianen zeiden dat de wet heeft afgedaan en dat die ook niet meer geldt als (zoals de Hei-

Uitleg van een bijbelgedeelte

**Toen zei Jezus
tegen hem: ‘Of ik
iets kan doen?
Alles is mogelijk
voor wie gelooft.’
Meteen riep de
vader van het
kind uit: ‘Ik
geloof! Kom mijn
ongeloof te hulp’**

(MARCUS 9:23-24)

Kom mijn ongeloof te hulp!

James Tissot, *De bezeten jongen aan de voet van de berg Tabor*

Op allerlei manieren hebben mensen zich in die vader herkend. En ze hebben zijn uitroep ervaren als tegemoetkoming in geloofsstrijd, als begrip voor twijfel en onzekerheid. Het is zo menselijk, want we weten het allemaal niet meer zo zeker. Dan helpt het als je iemand hardop die twijfel hoort verwoorden. De uitspraak van de vader is een eigen leven gaan leiden, alleen staat die niet op zichzelf.

Boos verdrietig

De aanleiding is namelijk helemaal niet zo begripvol en tegemoetkomend. Jezus' eerste reactie op de hulpvraag van de man voor zijn zoon is: wat zijn jullie toch een ongelovig volk. Hoelang moet ik nog bij jullie blijven? Hieruit spreekt teleurstelling, boosheid en verdriet, een mengeling aan gevoelens. De Heer laat hier duidelijk zijn emoties zien. Dat Hij lijdt onder ongelof van de mensen om hem heen. Ongeloof is wantrouwen, niet voor mogelijk houden, op een afstand houden, afwijzing laten zien.

Wie bedoelt Jezus dan met die ongelovigen? Dat zijn de tegenstanders die niets van Hem willen aannemen. Zij

gingen in discussie met de leerlingen van Jezus. Hun pogingen de jongen te genezen waren tot dan toe mislukt. En nu stelden vervolgens de wetgeleerden de vraag of de macht van Jezus wel zo ver strekte. Zeker nu zijn discipelen zelf ook machteloos stonden tegenover de ernstig gekwelde jongen. Het ontbreekt hen in feite allemaal aan geloof. Dat is typerend voor heel de generatie waarin Jezus optreedt.

Hulpvraag

Maar het raakt ook de vader zelf! Het probleem doet zich namelijk al heel lang voor met de jongen, sinds zijn kinderjaren. Waarom heeft hij niet eerder

pogingen ondernomen bij Jezus aan te kloppen, terwijl Hij in de buurt is? Opmerkelijk is vooral, hoe weifelachtig hij zijn hulpvraag stelt. *Hij vraagt of Jezus iets kan doen ...* Als het haalbaar is, heb dan medelijden. Dat klinkt bepaald niet sterk. Het is misschien beleefd, maar heel weifelend gezegd. Houdt hij het zelf wel voor mogelijk? De vader weet niet zo zeker of Jezus er wel iets aan kan doen, het valt te proberen. Vergelijk dat eens met anderen die bij Jezus komen: als u wilt, kunt u het! Of de Romeinse centurio: u hebt aan een woord genoeg. Spreek slechts een commando. Wat een uitzonderlijk geloof!

De Heer Jezus sluit ook aan bij de woorden van de vader ... of Ik iets kan doen? Weet je wel Wie je voor je hebt? Of Hij het kán is niet de juiste vraag. Alles is mogelijk voor wie gelooft! De HEER lijdt eronder dat mensen zo afstandelijk, afwijzend en ongelovig met Hem omgaan. Het is Jezus maar ... niet meer en niet minder. Heeft deze generatie wel door dat God zelf in hun midden is?!

Aanvechting

Voor alle duidelijkheid: er is het nodige begrip op te brengen voor de vader. Zijn geloof is zwaar beproefd met de ernstige lichamelijke en psychische ziekte van zijn zoon. Hoe menselijk is het dan om te kijken naar wat nog haalbaar en mogelijk is. Je wordt steeds voorzichtiger nog te geloven in herstel. Menselijk bezien blijft niet zoveel meer mogelijk. Maar Jezus reageert met: alles is mogelijk voor wie gelooft. De reactie van Jezus is schokkend en werkt trouwens ook als een schoktherapie. Want als

door een schok wordt de vader wakker en raakt hij doordrongen van zijn ongelooft! Als Jezus zegt: alles is mogelijk voor wie gelooft, roept hij in feite de man tot geloof. In plaats van te denken binnen de grenzen van wat haalbaar is, trekt Jezus de horizon open. Hij heeft een onbegrensde macht. Wat zou ooit zijne macht beperken?! *De vraag is niet of Hij het kan, maar of Hij het wil.*

Het woord van Jezus breekt iets in de vader en maakt veel los. En dan zie je scherp zijn geloofsworsteling. Heel eerlijk komt hij ervoor uit. Want de vader had kunnen meebewegen en gewenste antwoorden geven: 'Ja hoor, Jezus, ik geloof. Ik geloof zelfs heel erg sterk, geen enkele twijfel'. Maar dat zegt hij nu juist niet. Hij acht zichzelf niet ertoe in staat te geloven en komt tot zijn schrik erachter dat diep in hem ongelooft huist. Hij wordt aangevochten. Hij gelooft wel en gelooft ook niet. Eerst had hij Jezus beleefd op afstand gehouden. Maar nu komt hij veel dichterbij en stelt hij zich kwetsbaar op. Hij roept het uit, diep van binnenuit. Ik geloof ... HEER (in sommige handschriften klinkt die aanspraak Kurios), help mij in mijn ongelooft! Kom mijn ongelooft te hulp, *is in feite uiting van geloof.*

De vader komt met een schok tot geloof en beseft dan opeens hoe sterk zijn ongelooft is (geweest). Zijn geloof maakt hem bewust van zijn ongelooft. Hij erkent het, mijn geloof is zwak en piepklein. Maar wilt u mij helpen? Dat is reddend geloof, geloof in Jezus in plaats van geloof in jezelf. Hij komt tot de erkenning dat hulp voor zijn ongelooft minstens zo nodig is als hulp voor zijn zoon. Hij verliest schreeuwend zijn ongelooft. Want alleen Jezus kan hem daarvan afhelfen.

Behulpzaam

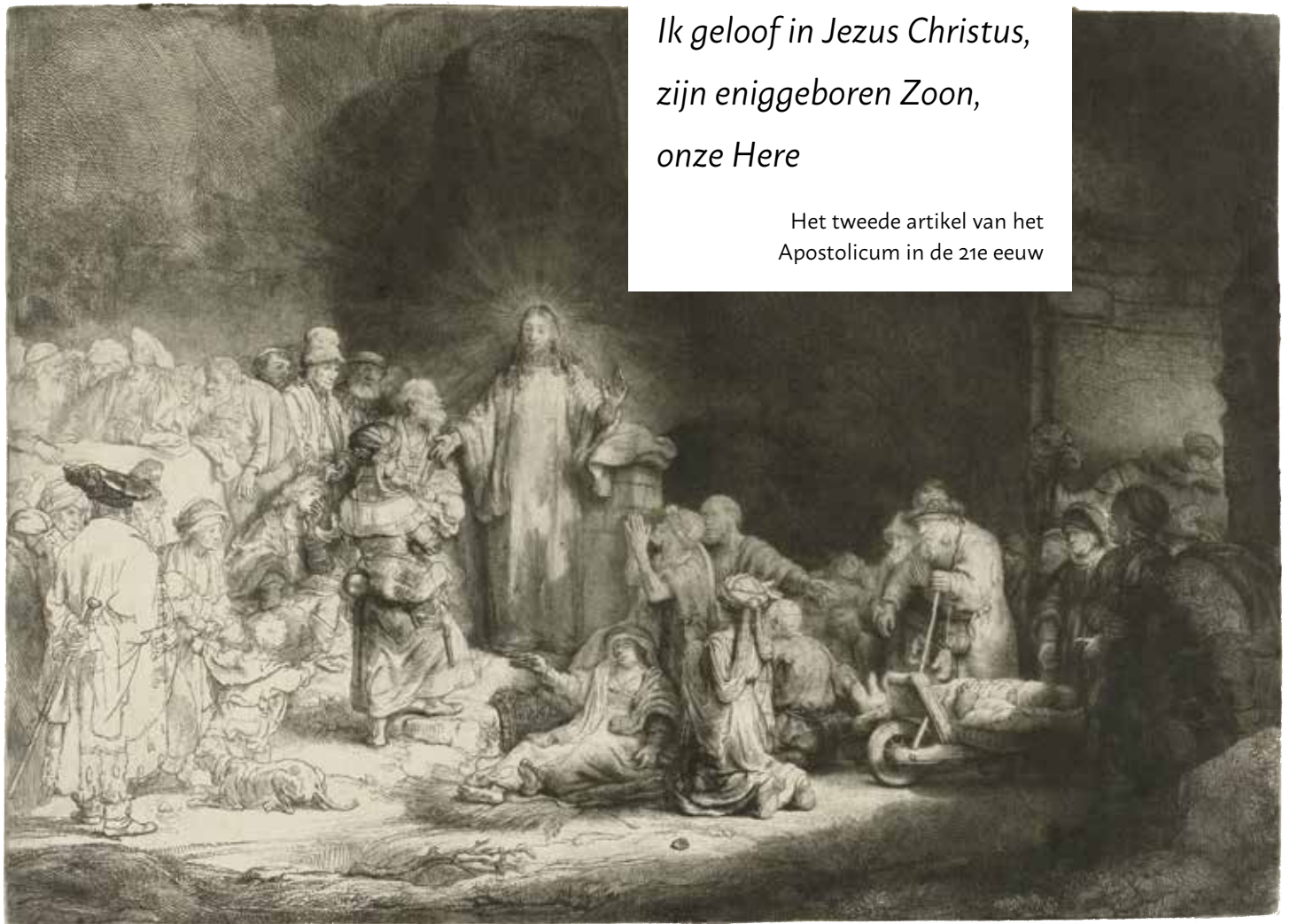
Voordat de jongen geholpen wordt, helpt Jezus dus zijn vader. Hij wordt gaandeweg tot geloof gebracht in zijn worsteling en uit zijn ongelooft geroepen. Jezus beantwoordt zijn hulpvraag dubbelop. De jongen die zo ernstig ziek was, wordt op de been geholpen en herstelt volledig. Maar pas nadat het ongelooft van zijn vader is aangepakt. En dat gebeurt als illustratie bij het redden van ongelooft. Dan blijkt dat het niet alleen voor vader en zoon bedoeld is. De leerlingen hadden hem ook niet kunnen genezen, bij gebrek aan bidden en vasten. En heel de menigte was aan Jezus voorbijgegaan, miskende Hem, weigerde in Hem te geloven.

De vader is een tekenend en sprekend voorbeeld geworden. Zodat ieder gaat erkennen: wil ik van mijn ongelooft afgeholpen worden, dan heb ik Jezus als geen Ander nodig. Ieder mens heeft de neiging op zichzelf af te gaan. Voor wat wij haalbaar achten, voor wat wij voor mogelijk houden. Dan kunnen we zelfs de uitspraak van de vader gebruiken om ons achter te verschuilen. Zodat misschien de uitdrukking 'kom mijn ongelooft te hulp' populairder is geworden dan 'alles is mogelijk voor wie gelooft'! Het is de bedoeling dat Jezus je bij jezelf vandaan roept, zodat je je niet fixeert op wat wij nog binnen de grenzen van het mogelijke zien. Maar dat je meer naar Jezus ziet die onbegrensde mogelijkheden heeft. Als je naar jezelf kijkt, constateer je: ik ben niet gelovig genoeg, mijn geloof is maar klein. De uitnodiging om naar Hem op te zien stáát. Hij is en blijft behulpzaam tot en met. ■

In Jezus Christus geloven

*De betekenis van het geloof in
Jezus Christus voor de 21e eeuw*

*Ik geloof in Jezus Christus,
zijn eniggeboren Zoon,
onze Here*

Het tweede artikel van het
Apostolicum in de 21e eeuw

Ik bevind me in een veel grotere ruimte dan die van **mijn** **eigen hoofd en hart**

Wanneer de gemeente op zondag bijeenkomt, belijdt zij haar geloof. Ze doet dat in verbondenheid met allen die dat in vroeger tijd hebben gedaan en hen die dat over heel de wereld vandaag doen. Bijzonder is dat! Het verbindt ons met de kerk van alle tijden en plaatsen. Veelal gebeurt dat met de woorden van de Apostolische Geloofsbelijdenis.

Wat betekent het dat we dan ook zeggen te geloven in 'Jezus Christus, Gods eniggeboren Zoon, onze Heere'? In dit artikel wil ik schetsen wat dit onderdeel van de belijdenis voor de gelovige persoonlijk betekent. En wat is daarbij de spits naar vandaag?

Persoonlijk

Er is weliswaar geen bewijs dat deze geloofsbelijdenis daadwerkelijk van de twaalf apostelen afkomstig is, maar we weten wel dat wat in deze artikelen benoemd wordt al vroeg in de kerk gold als betrouwbare weergave van het evangelie. Het evangelie, dat de apostelen als gezonden door Christus en als oor- en ooggetuigen van zijn woorden en daden in de wereld hebben verkondigd. Het is opvallend dat deze belijdenistekst het daarbij heel persoonlijk maakt. 'Ik geloof ...' Ik word dus als persoon, als individu, geplaatst binnen een groter geheel. Het is het geheel van de plaatselijke gemeente. Maar ook dat van een kerkverband en van de kerk wereldwijd. Daarmee bevind ik me in een veel grotere ruimte dan die van mijn eigen hoofd en hart. De dimensies van tijd en ruimte worden erin meegenomen. Je kijkt terug en ontdekt op de schouder te staan van vorige generaties. En je kijkt om je heen en je ziet dat andere monden het ook nazeggen: 'ik

geloof ...' Niet alleen ik dus. Evengoed ook anderen, voor mij en om mij heen.

Gemeenschap en individu

Op deze manier worden gemeenschap en individu bij elkaar gehouden. Dit heeft betekenis voor vandaag. Een van de kenmerken van onze westerse cultuur is het individualisme. Dit slaat soms door naar egocentrisme. Dan sta ik in mijn eigen stralende middelpunt. Alles wat om mijn heen is, is er om mij te dienen. Het 'ik' bestijgt de troon. Nu is het niet moeilijk om een bijbels tegengeluid te laten horen bij dit individualisme. Is in de Bijbel niet juist het collectief van belang? In het Oude Testament wordt steeds gesproken over het volk Israël. In het Nieuwe Testament lezen we over 'de twaalf' als aanduiding van de groep discipelen. En benadrukt Paulus in zijn brieven niet de eenheid van de gemeente, ook al bestaat zij uit van elkaar verschillende leden?

En vooral: moet mijn oude 'ik' niet met Christus gekruisigd worden? De kern van de zonde is dat de mens in opstand komt tegen zijn Schepper. Het 'ik' verheft zich en wil als God zijn. Het nieuwe bestaan door de Geest is een bestaan waarin de gezindheid van Christus maakt dat ik juist bereid ben mijzelf op te offeren om God te eren en mijn naaste te dienen.

Toch heeft de nadruk op het 'ik' ook recht van spreken in de kerk. Het geloof in Christus is immers een zaak van mij persoonlijk tegenover Hem.

Jezus spreekt de mensen niet aan in het meervoud, maar in het enkelvoud. 'Bekeer u!' (Mar.1:15). Behouden worden is een persoonlijke zaak, die zich afspeelt tussen mijzelf en God. Wanneer ik als zondaar voor Gods rechterstoel sta, is er geen mogelijkheid me te beroepen op de gemeenschap. De enige vraag die er dan toe doet, is of ik het eigendom ben van Christus en Hij mijn troost is in leven en in sterven.

Desalniettemin doet hier op aarde de gemeenschap van de heiligen er zeker toe. Het is in en vanuit die ruimte van de kerk van alle tijden en plaatsen dat Christus individuen zoekt en roept. Hij verbindt hen ook aan elkaar. Dat wordt zichtbaar in de viering van het avondmaal. De afzonderlijke zondaren worden tot een gemeenschap gesmeed doordat zij het geloof in Christus gemeenschappelijk belijden.

Jezus

Alles wat in de Apostolische Geloofsbelijdenis wordt benoemd, is vervolgens vol betekenis. De Heidelbergse Catechismus gaat dan ook woord voor woord na wat het betekent, als we gezamenlijk zeggen: 'Ik geloof in Jezus Christus, zijn eniggeboren Zoon, onze Here.' De eigenaam Jezus is al een preek op zich. De Zoon van God krijgt de naam Jezus. Het zijn niet Jozef en Maria geweest die deze naam hebben uitgezocht. Het is naar goddelijk bevel dat zij de Verlosser deze naam meegeven. Die betekent immers: de HEER verlost, de HEER redt. Zijn

In de naam 'Jezus' klinkt door dat we als mens en wereld ons **in een levensgevaarlijke situatie** bevinden

naam brengt dus onder woorden wat de betekenis van zijn missie is. Hij is gekomen om te verlossen en te redden. Kennelijk is Hij de enige die werkelijk verlossing kan brengen. Daarvan getuigen zijn wondertekenen. Wat onmogelijk is bij de mensen, blijkt mogelijk te zijn bij Hem. Doven worden horend. Blinden kunnen weer zien. Lammen kunnen weer lopen. Bezetenen worden verlost van hun demonen. Zondaren worden in genade aangenomen. Langs die weg komt in Hem het koninkrijk van zijn Vader. Gods heerschappij wordt op aarde zichtbaar en merkbaar.

Zonde

Dit is een bijbelse werkelijkheid die op de nodige weerstand kan rekenen. Weerstand die wordt gevoed door de westerse cultuur, maar die ook een gemakkelijke ingang vindt in onze harten. Dat komt omdat ze inspeelt op twee soorten gevoelens of overtuigingen die latent bij ons aanwezig zijn. Ten eerste het gevoel dat het toch niet zo hard nodig is dat we gered worden. Waarvan moet *ik* gered worden? We zien weliswaar een hoop misgaan in de wereld, maar dat raakt velen niet. Onze welvaart maakt blind voor de nood waarin we verkeren. Het woord 'zonde' heeft de klank gekregen van 'jammer' of 'een foutje'. Als dat de zending van Jezus zou verklaren, is Hij niet meer dan een (welkome!) aanvulling op ons bestaan. Maar zonder Hem kunnen we het vast ook wel af.

In de naam 'Jezus' klinkt echter door dat we als mens en wereld ons in een levensgevaarlijke situatie bevinden. Die wordt niet veroorzaakt door klimaatverandering, oorlog in Europa of een maatschappij die steeds meer gepolariseerd raakt. Dat zijn slechts de symptomen.

Wij zijn God kwijt. Zonde is een relationeel begrip. Het houdt in dat we gescheiden zijn van onze Schepper. Die scheiding is er gekomen doordat wij Hem verlaten hebben. Dat is ook de neiging die nog altijd in ons hart leeft. Het openbaart zich in hoe we denken, handelen en waar onze verlangens op gericht zijn.

Dat dit onze toestand is, is voorwerp van geloof. Maar het bewijst zich ook. Wie kennisneemt van deze betekenis van het woord 'zonde' en vervolgens het leven daarop onderzoekt, zal erachter komen dat het waar is. Wie vervolgens het evangelie hoort dat er een Verlosser is die 'Jezus' heet, zal Hem nodig hebben om niet ten onder te gaan aan somberheid en pessimisme. Hij geeft hoop, levenslust en goede moed!

Exclusiviteit

Wat ons echter ook kan doen wankelen op onze geloofsbenen is het idee van exclusiviteit. Is onze verlossing echt alleen bij Jezus te vinden? Wie verlangt naar een beter leven kan toch evengoed terecht bij een van de andere grote wereldgodsdiensten? Of koop een zelfhulp- of zelfmanagementboek.

Bekijk een YouTube-instructiefilm met vier tips over de vraag 'Hoe word ik gelukkig?' Is het nog wel van deze tijd om 'de waarheid in pacht' te hebben en die ook impliciet aan anderen te verkondigen?

Het is het aanstotelijke van het evangelie dat dit inderdaad zo is. Daarom is het voor Grieken een dwaasheid en voor Joden een ergernis. Zolang het christelijk geloof één stem is te midden van vele, mag die haar plaats innemen. Wanneer echter de claim wordt gedaan dat alleen deze ene stem waarheid en gerechtigheid verkondigt, krijgen we gemakkelijk het gevoel een toontje lager te moeten zingen.

Maar wie belijdt: 'Ik geloof in Jezus', zegt daarmee dat Hij de enige Heiland is. Alleen Hij brengt heil in deze wereld.

Christus

Op welke wijze doet Hij dat? De toevoeging 'Christus' geeft aan dat Jezus is aangesteld tot een bijzondere taak. Het woord 'Christus' is hetzelfde als het Hebreeuwse 'Messias' en betekent 'gezalfd'. Koningen, priesters en mogelijk ook profeten werden in het Oude Testament gezalfd. Het betekende de officiële installatie in het ambt en tegelijk ook de toerusting daartoe door de Heilige Geest. Wie geroepen wordt, wordt ook bekwaam gemaakt voor die roeping. Wat God van ons eist, geeft Hij eerst.

Zo is ook Jezus een gezalfd. Die zalving heeft niet plaatsgevonden op aarde, maar in de hemel. Hij is aangesteld tot profeet, hogepriester en koning. Omdat Hij van Godswege zo mens is geworden, draagt zijn werk op aarde ook dat karakter. Gods verlossing komt naar ons toe doordat Jezus zich openbaart in zijn ambten.

Jezus, mijn Profeet

Als Profeet openbaart Hij ons 'de verborgen raad en wil van God over onze verlossing' (HC zondag 12, vr. 31). De inhoud van dit raadsbesluit is, dat wie in Hem gelooft niet verloren zal gaan, maar eeuwig leven zal hebben. Redding is er door het geloof. Of preciezer: door het *geloven*. Geloof is immers geen voorwerp of stand van zaken, maar een daad. Het is je vertrouwen stellen op Jezus en Zijn volbrachte werk.

Een christen mag met Christus delen in Zijn zalving. Hij of zij wordt zelf ook profeet. Dat wil zeggen dat je als christen de naam van Jezus belijdt als de enige naam onder de hemel gegeven, waardoor wij behouden moeten worden. Dit wordt zichtbaar in levenshandel en levenswandel. Wie zich christen noemt, kan dat dus niet alleen maar in naam zijn. Er hoort een leven van heiliging en discipelschap bij. Christen zijn is leven met een andere levensinstelling, omdat in Jezus Gods raadsbesluit hem bekend is geworden.

Jezus, mijn Hogepriester

Jezus is door God de Vader ook aangesteld als de enige Hogepriester. Tot het takenpakket van de hogepriester behoorde het verzorgen van de offerdienst en het gebed. Jezus offert zichzelf op het kruishout van Golgota. Daarmee verlost Hij mij van zonde. Dit is een gebeurtenis die op een bepaald moment in de tijd heeft plaatsgevonden. Geloven wil zeggen dit moment in de (heils-)geschiedenis te blijven gedenken met verootmoediging en diepe blijdschap. De Hogepriester is echter ook nu actief. Hij pleit voor mij bij de Vader.

Wat is het indrukwekkend dat Jezus de naam van de zijnen op de lippen neemt en voor hen bidt bij Gods troon!

Jezus, mijn Koning

Dat Jezus ook tot eeuwige Koning is gezalfd, houdt voor de gelovige in dat hij door Hem geregeerd wordt. De middelen waarmee Jezus regeert zijn zijn Woord en Geest. Op die wijze oefent Hij zijn heerschappij uit, zowel in het op aarde zichtbare koninkrijk als ook in mijn eigen hart en leven. Zijn Woord vertelt mij wat zijn wil is voor mijn levenspraktijk. Zijn Geest stelt me in staat om die wil ook te doen. Met de belijdenis van Jezus als de Christus zeg je als gelovige dus dat je onder zijn heerschappij staat. Hij heeft het voor het zeggen in mijn leven. Door me onder het gezag van zijn Woord te stellen en biddend zijn Geest te verwachten wordt zichtbaar dat ik niet meer het eigendom van mezelf ben. Ik ben het eigendom van Christus.

Zijn eniggeboren Zoon

Jezus Christus wordt beleden als Gods eniggeboren Zoon. Hij is dat van eeuwigheid af. God de Vader heeft een Zoon. Dat Hij de eniggeborene is, betekent niet dat ik geen kind van God zou kunnen zijn. De Heidelbergse Catechismus zegt daarover dat 'wij om zijmentwil uit genade tot kinderen Gods aangenomen' zijn. Wie door geloof het eigendom is van Christus, wordt ook tot kind van God geadopteerd. Gods kind. Wanneer ben je dat? In Handelingen 17 noemt Paulus in

zijn toespraak op de Areopagus alle mensen kinderen van God, omdat het schepselen van God zijn. Zo was het voor de zondeval. Hier wordt daar echter anders over gesproken. Een kind van God ben je en word je alleen door het geloof. Zoals diezelfde Paulus daarover schrijft in Galaten 3:26. '(...) want door dit geloof bent u allen kinderen van God, in Christus Jezus.' Het is alleen maar genade dat God mij om Jezus' wil tot zijn kind wil adopteren. In Christus verkiest Hij zondaren tot het eeuwige leven. Daarom zegt Jezus: 'Iedereen die de Vader Mij geeft zal bij Mij komen, en wie bij Mij komt zal Ik niet wegsturen' (Joh. 6:37).

Onze Here

De Apostolische Geloofsbelijdenis legt ons als laatste de naam 'kuriós' op de lippen. We belijden Jezus als 'onze Here'. Deels overlapt deze uitdrukking wat eerder gezegd is. Het nieuwe is dat Hij die de eniggeboren Zoon van God is, onze Here is. Er zit iets van Kerst in deze uitdrukking. Jezus is de Immanuel: God met ons. Hij is gekomen naar de schepping van zijn Vader, om die te verlossen uit het duister van zonde en dood. Wij worden niet alleen van Hem, Hij wordt ook van ons: onze Here!

Als 'onze Here' is Jezus dus levensbepalend voor zijn kerk en voor elke christen. 'Maar wie zich met de Heer verenigt wordt met Hem één geest' (1 Kor. 6:17). Hoe dichter we bij Christus leven, des te meer worden we eensgezind met Hem. Dat is het beste wat een mens kan overkomen! ■

Ds. F.W. van der Rhee is predikant van een van de CGK gemeenten (Pniëlkerk) in Veenendaal.

TROUW

AAN HET

WOORD

Vijf predikanten, allen lid van de GKN, schreven een boekje over hoe ze als kleine kerkgemeenschap in deze wereld kerk van Christus willen zijn. Een belangrijk thema door de verschillende bijdragen heen is het verbond dat God met mensen sloot.

Verhouding belofte en eis

In het eerste hoofdstuk schrijft ds. A. Bas over wat nu het ‘eigene’ van de GKN is. Dat blijkt een lastige vraag te zijn. Niet meer vrijgemaakt, maar wat dan wel? Meer reformato-
risch? Maar in sommige reformato-
rische kerken krijgt het bevel tot geloof en bekering zoveel nadruk, dat er van de belofte van het verbond maar weinig meer overblijft. Dat is in feite het tegenovergestelde van wat in de vrijmaking speelde. Want dan wordt ervan uitgegaan dat kinderen *niet* wedergeboren zijn, tot het tegendeel blijkt. Maar ... heeft de Vrijmaking vervolgens misschien een ‘verbonds-automatisme’ gekend? Door eenzijdig nadruk te leggen op de belofte? Vanuit artikel 5 van de Dordtse Leerregels komt ds. Bas tot een eigen positiebepaling.

De Waarheid doen!

Onder dit opschrift schrijft ds. R. Visser in het tweede hoofdstuk over het leven met de Here: leven uit genade alleen. Ja, maar tegelijk is ook het dóen van het evangelie beslissend.

Vanuit de zekerheid van het verbond en van Gods verbondsbeloften valt licht op ons delen in de liefde van de drie-ene God

Visser bespreekt dit onderwerp vanuit twee schriftgedeelten: 1 Johannes 1:5-7 en Jakobus 1:19-27. God is licht en laat zijn licht schijnen (1 Joh. 1). Dat licht brengt verandering in een mensenleven. Neem dus niet langer deel aan de onvruchtbare werken van de duisternis (Ef. 5:8-14). Wandel met God in het licht: zie Henoach en Noach.

Wees iemand die niet alleen hoort (namelijk naar het Woord van God), maar die ook doet wat God zegt (Jak. 1). Daarbij wijst Jakobus nadrukkelijk naar de wet van God: de wet van de vrijheid. Die is onmisbaar voor een christelijk leven (vgl. Mat. 7:21-24).

Kortom: gerechtvaardigd door het geloof (Paulus), maar niet zonder (goede) daden (Jakobus).

Leven in het verbond met de drie-ene God

In hoofdstuk 3 werkt ds. A. Jongeneel een ‘verbonds-theologie’ uit en laat hij zien, hoe die invloed heeft op de alledaagse geloofspraktijk (‘verbonds-omgang’) en op de manier van kerk-zijn. Hier komen allerlei theologische begrippen aan de orde: de verhouding verbond en uitverkiezing (met een kritische opmerking richting K. Schilder), de betekenis van de Drie-eenheid voor het verbond en de verhouding tussen Gods genadeverbond (werk van God in de tijd) en Gods ‘vrederaad’ (werk van God vóór de tijd).

In die vrederaad kwamen Vader en Zoon overeen om de uitverkorenen te redden en om een volk te kiezen, in Christus. De zekerheid van het verbond en van Gods verbondsbeloften (DL I art. 7 en 17) heeft hier alles mee te maken.

Van daaruit valt licht op ons delen in de liefde van God de Vader – zoals Hij van eeuwigheid Zijn Zoon liefhad –, in de genade van de Zoon – met Christus als Middelaar is het verbond een genadeverbond –, en in de gemeenschap van de Heilige Geest – die via de genademiddelen troost, vrede, vreugde en hoop in de gelovigen uitwerkt. Gebruik dus deze middelen: prediking en sacramenten.

En tenslotte krijgt het gebed een eigen belangrijke plaats in het licht van de Drie-eenheid.

Zo ‘genieten’ gelovigen het leven met God!

God bouwt zijn tempel

Ds. R.de Wolf laat in het vierde hoofdstuk zien, wat de betekenis is van het kerkelijk ambt, door God gegeven, in dienst van het Woord. Het gaat om de manier waarop God zijn kerk leidt en regeert. Verschillende dingen komen aan de orde. Hoe het volk van God in het Oude Testament een 'heilige vergadering' was voor de HERE (Qahal Jahwe); hoe de Schrift de lijnen van het Oude Testament doortrekt naar het Nieuwe ('Ekklesia Kuriou') en hoe het ambtswerk in de gemeente er in de praktijk uitziet.

God zelf geeft zo structuur aan het leven van zijn volk. Jezus Christus stelde apostelen aan, als oor- en ooggetuigen. Maar ook (vanuit de hemel! – Ef. 4) opziensers en diakenen. Daarbij duidt het woord 'herder' vooral het *karakter* van het oudstenambt aan, en het woord 'opziener' vooral de *activiteit*. Bij 'diakenen' wordt opgemerkt, dat de tegenwoordige diakenen niet gelijkgesteld kunnen worden aan de zeven uit Handelingen 6 (of andersom), maar hun dienstbetoon heeft wel bijbelse gronden, ook als apart ambt. Er is verschil met oudsten: voor een oudste geldt als vereiste om bekwaam te zijn anderen te onderwijzen. Bij alle verschil tussen Oude en Nieuwe Testament is de *geestelijke* taak dezelfde gebleven.

Leven uit de toekomst

Tenslotte gaat ds. L. Heres aan de hand van een aantal bijbelteksten in op onze toekomstverwachting. Hij benadrukt dat dit niet alleen maar iets is van later, maar ook van vandaag, in het leven vóór de wederkomst van Chris-

tus. Over die toekomst is ons lang niet alles geopenbaard. Toch laat de Bijbel ons niet in onzekerheid. Zo kan iemand als Paulus naar die toekomst verlangen (Fil. 1:23). Bepalend is het samenzijn met Christus.

Breder wordt aandacht gegeven aan 2 Korintiërs 5: wat gebeurt er met ons lichaam, bij het sterven en in de hemel? Hoe zit het in bredere zin met de verhouding ziel en

De Bijbel laat ons niet in onzekerheid over de toekomst. Bepalend is het samenzijn met Christus

lichaam? God ziet het hart aan, maar ons hart bepaalt ook ons lichamelijke bestaan (vgl. een oude auto met gereviseerde motor). Daarom eerst innerlijke vernieuwing en vervolgens ook uiterlijke vernieuwing (vgl. 2 Petr 3:14).

Ook het verbond is geen doel in zichzelf (behoor je wel of niet tot dat verbond), maar het gaat om een leven in verbondenheid (eenheid) met Christus. God zelf verlangt naar die eenheid!

Zonder het op alle punten en komma's met de schrijvers eens te zijn heb ik het toch als weldadig ervaren om dit boekje te lezen: bijbelgetrouw en voluit gereformeerd. Op meerdere punten zetten de schrijvers je weer aan het denken. Ter lezing aanbevolen dus!

Het boekje, uitgegeven in eigen beheer, is netjes vormgegeven en leest prettig. Wel zag ik wat taalfouten. En in de literatuurlijst miste ik de literatuur bij de hoofdstukken 3 en 5. ■

N.a.v.
A. Bas e.a.,
*Woord houden.
Een kerk met kleine
kracht*, Stichting
Gereformeerd
Maandblad,
2022, ISBN/EAN
9789083211008,
93 pag.,
prijs € 13,95.

EEN OPSTEKER VOOR DE GEREFORMMEERDE GEZINDTE

De Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) zijn in transitie. Per 1 mei dit jaar gaat de fusie met de Nederlands Gereformeerde Kerken in. Dit gaat gepaard met tal van veranderingen in de kerkorde, het verstaan van de kerk, de plaats en de betekenis van de belijdenis. De ambten staan open voor mannen en vrouwen. Er is nogal wat gaande. Wat zit daarachter? Wat zijn de consequenties op de kortere en de langere termijn? Daarover verscheen onlangs een studie.

Uiteindelijk gaat het om het gezag en de interpretatie van de Schrift. Vandaar de titel van het boek – *Het Woord in geding* – en de titels van de drie hoofddelen ervan.

Omgang met de Schrift

Het eerste hoofddeel is het meest fundamenteel en omvat ook ongeveer de helft van het boek. In dit deel komt de omgang met de Schrift aan de orde.

Henk Room tekent voor het eerste hoofdstuk. Hij analyseert het rapport *Elkaar van harte dienen* dat diende als onderbouwing voor de besluiten van de Generale Synode van Goes (2020) en komt tot de conclusie dat de hermeneutiek beslissend is. In het rapport wordt geredeneerd dat in Genesis 2 de structuren van na de zondeval leidend zijn. Dus de ongelijkheid van man en vrouw in dit hoofdstuk zegt meer over de bijbelschrijver na de zondeval dan over de situatie voor de zondeval. Op deze manier wordt de bijbeltekst gereconstrueerd. Room legt er de vinger bij dat je dan dwaling van de cultuur van de bijbelschrijver in de Schrift moet analyseren en aanwijzen. Het criterium dat hiervoor wordt gehanteerd is dat alles wat niet de gelijkheid van man en vrouw is, wel een projectie van de bijbelschrijver moet zijn. Zo ook als God Adam aanspreekt. Volgens het rapport *EVHD* laat dit niet zien dat Adam het verantwoordelijke aanspreekpunt is, maar dat de zonde de eenheid verstoort.

Dit is een scherpzinnige analyse.

In het tweede deel van zijn hoofdstuk laat Room zien hoe dit doorwerkt ten aanzien van het *tota scriptura*. Met tal van voorbeelden toont hij aan dat

Het Woord is zo rijk en katholiek, dat het in verschillende culturele contexten kan functioneren

het onderscheid tussen man en vrouw in de eerste hoofdstukken van de Bijbel wordt weggenivelleerd. Datzelfde signaleert hij in de omgang met de woorden van Paulus in 1 Tim. 2:8-15. Tegenover het gegeven dat Adam als hoofd van de mensheid gezien moet worden stelt het rapport Eva als moeder van alle levenden. Als Paulus zegt dat Adam eerst geschapen is, plaatst *EVHD* dat in de vermoedelijke context waarin emanciperende vrouwen zich beriepen op de centrale positie van Eva. Het bidden in 1 Kor. 11 wordt door *EVHD* zonder meer gelijkgesteld met preken. Ook bij de uitleg van Galaten 3:28 worden geen noties van onderscheid tussen man en vrouw gebruikt. Een lastig aspect is hierbij is wel de slavernij. Paulus werpt niet met een beroep op de gelijkheid het instituut van de slavernij omver. Maar we zullen het erover eens zijn dat de gelijkheid van de rassen uiteindelijk wel sociale implicaties heeft. Dan zou men kunnen redeneren dat dit voor de verhouding man en vrouw ook geldt.

Dit hoofdstuk eindigt met een pleidooi om de studie van Van Bruggen over de ambten¹ opnieuw ter hand te nemen en te exploreren. De rijke verscheidenheid van taken, functies en ambten in de kerk kan de behoefte om het onderscheid tussen man en vrouw op te heffen doorbreken en overstijgen.

In het tweede hoofdstuk gaat Henk van den Belt in op de hermeneutiek. Hij laat zien dat het Woord zo rijk en katholiek is, dat het in verschillende culturele contexten kan functioneren. Dat laat ons zien dat de Geest enerzijds mensen opzoekt waar ze zijn en anderzijds het zondige in een cultuur ontmaskert.

Zo hebben we ook in onze postmoderne context nieuwe manieren om oude teksten te verstaan. De ‘linguistic turn’ (wending naar de taal) van de filosofie brengt met zich mee dat we onderscheiden tussen de oorspronkelijke intentie van de auteur en het effect van woorden in het heden. Van den Belt ziet deze nieuwe manier van Bijbellezende ook in het rapport *EVHD*, in het bijzonder in de manier waarop er wordt aangekeken tegen de plaats van de vrouw.

¹ J. van Bruggen, *Ambten in de apostolische kerk. Een exegetisch mozaïek*, Kok, Kampen, 1984.

Hier wil Van den Belt leren van de Reformatie. Hij laat zien hoe men in de Reformatie opnieuw het tegenover van de Schrift ontdekte. Op bepaalde manieren kan dat aansluiten bij de postmoderne speech-acttheorie, maar op bepaalde punten ook niet. In ieder geval was het vanuit de ontdekking van de Reformatie onbestaanbaar om met een beroep op de veronderstelde context en de bedoeling van de auteur de letterlijke tekst van de Schrift te verwerpen. Daarvoor had men te veel eerbied voor de letter van de Schrift. Er kan veel verschil zijn in historische contexten, maar de Schrift heeft altijd haar eigen zeggingskracht tegenover elke cultuur. Het gezag van de Schrift kan in verschillende culturen heel verschillende vormen krijgen, maar het kan niet betekenen dat de letter van het Woord terzijde wordt geschoven, of dat de bedoeling van de auteur tegenover de grammatica van de bijbeltekst wordt gehanteerd. Daarvoor is het geloof in de theopneustie te groot: de Schrift is niet alleen een historisch boek, maar de Geest doorademt ook

vandaag de Heilige Schrift. Daarom zullen we in onze hermeneutiek niet zonder de leer van de Heilige Geest kunnen.

De Geest doorademt ook vandaag de Heilige Schrift

Ook het derde hoofdstuk van Gert van den Brink stelt fundamentele kwesties aan de orde. Zo laat hij zien dat het beroep op de vrijheid van exegese in *EVHD* een heel andere invulling heeft gekregen dan het in

de traditie had. In de traditie zag dit op de vrijheid van overheidsinmenging. Het ging dus om de eigenheid van de Schrift die gerust voor zichzelf kon spreken. Dat is iets heel anders dan dat de kerk de uitleg van de Schrift niet vast mag leggen in een belijdenis. Hij laat scherpzinnig zien dat we dan nooit met zekerheid iets over de betekenis van de Schrift kunnen zeggen.

Ook Van den Brink verwijst naar de Reformatie en laat zien dat men nooit van de onbepaaldheid van de betekenis van de Schrift is uitgegaan. Tegenover de kerk van de Middeleeuwen beriep men zich juist op de bepaaldheid van de Schrift, terwijl de roomse kerk meende dat de Schrift niet voor zichzelf kon spreken en voor haar bepaaldheid de kerk nodig had. Dit lijkt op *EVHD* waarin men alleen kan spreken over de beste exegese en nooit over de ware uitleg. Van den Brink behandelt ook het onderscheid tussen uitleg en toepassing. Terwijl in *EVHD* de toepassing bepalend is voor de uitleg, heeft de gereformeerde traditie deze juist zorgvuldig onderscheiden. Dezelfde uitleg kon in ver-

schillende contexten tot verschillende toepassingen leiden, maar de context was niet bepalend voor de betekenis van de tekst. Hij laat zien dat hier de filosofische principes van Gadamer worden gehanteerd. Terwijl Gadamer onder juristen werd afgewezen, is hij onder theologen aanvaard.

De laatste paragraaf van zijn hoofdstuk stelt de dingen op scherp. Betekent de niet vaststaande betekenis van de tekst van de Schrift dat de canon eigenlijk niet is afgesloten? Betekent dit ook dat de kerkgeschiedenis ons eigenlijk niets kan leren, omdat de context daarin anders was dan vandaag? Kan er ook geen leertucht worden gehanteerd? Waar blijft op deze manier de confessie? Met als kernvraag: zijn Gods beloften wel zeker?

Het eerste hoofddeel sluit af met een inkijsje in een interview met emeritus-hoogleraar Frank van der Pol. Zijn overgang, als student theologie, van de Gereformeerde Gemeenten naar de vrijgemaakte kerken werd gemotiveerd door het serieus nemen van Gods spreken in Zijn Woord, maar hij heeft het gevoel dat de nieuwe manier van hermeneutiek bedrijven hem weer terugbrengt bij zichzelf: 'Er ligt daarin zo'n groot accent op mijzelf als uitlegger van wat ooit door God gezegd is, dat de bal wéér bij mij ligt.' Het vertrouwen in de vernieuwde mens die de Schrift uitlegt, is voor hem als een verfiend semi-pelagianisme.

Schrift en belijdenis

In het tweede hoofddeel wordt ingezoomd op de relatie Schrift en belijdenis. Dolf te Velde tekent voor het eerste hoofdstuk in dit deel. Hij stelt de vraag wat de uitleg vanuit de

patriarchale context betekent voor de belijdenis van het schriftgezag. Hij maakt duidelijk dat we wel een heilshistorische voortgang in de Schrift aan kunnen wijzen, maar de wezenlijke structuren blijven in stand. Waarom zouden wij het apostolische argument van volgorde en rangorde niet over kunnen nemen?

Te Velde bespreekt de artikelen 3-7 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis over het schriftgezag waarbij hij laat zien dat de algemeen aanvaarde organische inspiratieleer ook beperkingen heeft: waar houdt de menselijke factor op? Hij laat ook zien dat de vrouwelijke ambtsdrager als zodanig niet het springende punt is van de verontrusting, maar de manier waarop de Schrift functioneert.

Bart van Egmond vervolgt met een hoofdstuk waarin hij laat zien hoe de binding aan de belijdenis historisch vorm heeft gekregen en wat de verschillen zijn met de fusiekerk van 1 mei 2023. In het Dordtse ondertekeningformulier onderschreef men dat de drie formulieren van eenheid met de Schrift overeenkwamen, en men beloofde deze leer te verdedigen, men beloofde eigen afwijkende inzichten niet publiek te maken, men beloofde zich bij een ander inzicht aan het oordeel van de kerkenraad te onderwerpen en men beloofde tot verantwoording bereid te zijn. Hiervan is in het verbindingsformulier van de NGK nauwelijks iets overgebleven. Eigenlijk gaat het om een respect voor de confessie, maar dat is iets heel anders dan dat men zijn leven zou geven voor het in de confessie vertolkte geloof. Men kan in de nieuwe setting publiek vragen opperen bij de belijdenis. Het geloof van de vaders inspireert, maar normeert niet. Hier ziet Van Egmond

enerzijds de menselijke autonomie en anderzijds het ontbreken van het besef van de macht van de zonde en de dwaling.

Schrift en kerkorde

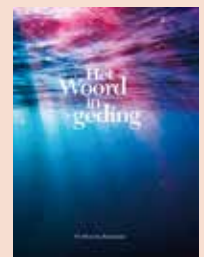
Het derde of laatste hoofddeel concentreert zich op de relatie Schrift en kerkorde. Dick Slump laat zien dat de nieuwe kerkorde veel beslissingen aan de plaatselijke kerkenraden laat. Daardoor is deze kerkorde meer ontregelend dan regulerend. Ook hij ziet een wending van de sprekende God in zijn Woord naar de gelovende mens. Zo verbleekt het verbindende van Gods spreken en kan de Heilige Geest per gemeente in een verschillende waarheid leiden. Daarachter zit de (impliciete) gedachte dat het spreken van God over ambt, huwelijk, tucht, avondmaal en dergelijke eigenlijk onduidelijk is, zodat men daar op synodeniveau geen afspraken meer over kan maken. Slump vindt het schokkend dat de nieuwe kerkorde de suggestie wekt dat het bestrijden van dwalingen eigenlijk een vorm is van gelijkhebbij.

Pieter Pel sluit het boek af met een hoofdstuk over de omgang met elkaar in de kerk bij afwijkende meningen. Kunnen we elkaar dan laten begaan omdat we niet verantwoordelijk zijn voor onze broeders en zusters? Ook hij gaat in het op waarheidsbegrip dat in de kerk wordt gehanteerd. Maar zijn punt is dat de nieuwe kerkorde uitstraalt dat we geen boodschap aan elkaar hebben.

Positieve inhoud

Tot nu heb ik voornamelijk een weergave van het boek gegeven, met een enkel oordeel, omdat ik van mening ben dat de lezer een goed beeld moet krijgen van de inhoud van deze studie. Als ik dan een totaaloordeel over deze studie geef, dan vind ik het heel triest dat de context zo negatief is. Maar eigenlijk vind ik de inhoud van deze studie heel positief. Ik proef eerbied voor het Woord, geestelijk leven bij de belijdenis en ook een overtuiging dat de kerkorde de voortgang van het evangelie dient. In die zin is dit boek een opsteker voor het geheel van de gereformeerde gezindte! ■

Prof. dr. W. van Vlastuin is hoogleraar theologie aan de Vrije Universiteit en predikant binnen de Hersteld Hervormde Kerk.

N.a.v.: P.T. Pel en H.J. Room (red.), *Het Woord in geding*, Kerngroep Bezinning GKv, 2022, 184 pag., ISBN 9789083291703, prijs € 20,00 inclusief verzendkosten, te bestellen via www.bezinninggkv.nl.

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 12 JANUARI 2023

'Wereldvreemde goedzak', wie moet zich hier aangesproken weten? Het is één van de typeringen voor de hedendaagse predikant die ik vond bij ds. J.A.W. Verhoeven, zelf predikant en voorzitter van de Gereformeerde Bond binnen de PKN. Met een speech voor collega-predikanten probeerde hij hen een hart onder de riem te steken door hen aan te spreken op hun besef dat zij voor het ambt geroepen zijn. Zoals Paulus deed bij Timoteüs: 'Daarom spoor ik je aan het vuur brandend te houden van de gave die God je schonk toen ik je de handen oplegde (2 Tim. 1: 6). Het is een fraai verhaal dat hij in De Waarheidsvriend van 12 januari 2023 publiceerde onder de titel 'Kracht in dorheid'. Het is te lang om in zijn geheel op te nemen. Maar een flink stuk ervan wil ik u toch niet onthouden:

Heilzaam ambtsbesef voor een wereldvreemde goedzak

Hoe ga je om met die roeping? Paulus vermaant Timotheüs: houd het vuur warm. Wees erin bezig. Als je er namelijk niet naar omkijkt, loop je het risico dat die roeping ten slotte verbleekt. Je doet wel het werk van een predikant, maar zouteloos, lusteloos, risicoloos. Je gaat op de automatische piloot. Er komt verzakelijking. De ambtenaar verdringt de ambtsdrager. Het lijkt eerder een beroep dan een roeping. Je kunt het uittekenen en uitrekenen in procenten fte. Je begon wel vol vuur, maar er kwam sleetsheid. Je raakte het contact kwijt met je drijfveren. De ijver voor God is gestold.

Moedeloosheid

Of wat ook kan: moedeloosheid slaat toe. Dat is overigens alleszins invoelbaar. Het predikantschap is een van de minst

gewaardeerde beroepen in onze samenleving. Alles wat wij met veel inspanning proberen op te bouwen, lijkt weg te dwarrelen als stof. Trouwens, wie wil er nu werken bij de kerk? Het woord 'kerk' roept bij de gemiddelde Nederlander allerlei akelige herinneringen en gedachten op. Het laatste rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau werkt ontvullend. De overheid ziet je welwillend als de betaalde coördinator van een vrijwilligersorganisatie. Geloven is een nuttige vrijetijdsbesteding. Misschien helpt het wel tegen de

'Wie wil er nu werken bij de kerk? Het woord 'kerk' roept bij de gemiddelde Nederlander allerlei akelige herinneringen en gedachten op'

verbrokkeling van de samenleving. En je eigen gemeenteleden? Officieel zien ze je als predikant, maar onderhuids? Als predikant ben je het oliemannetje, verbindend uiteraard, immer monter gestemd, toegankelijk voor alle mensen. Op zondag ben je authentiek, diepzinnig. Mensen willen immers aan het denken gezet worden. Maar graag wel zó dat je er in de praktijk iets mee kunt. Tegelijk: als gemeenteleden écht een vraag hebben die hen bezighoudt, dan gaan ze naar de huisarts, de therapeut of een zelfhulpgroep. Niet naar de dominee. Kortom, het is een merkwaardige tweespalt. Aan de ene kant doe je er in feite niet toe. Je bent een wereldvreemde goedgezakte. Aan de andere kant

wordt verwacht dat je alle problemen voorkomt, alle mogelijke spanningen ziet aankomen en op tijd weet te neutraliseren, en mensen van allerlei slag en ligging met elkaar in gesprek weet te brengen. Uiteraard in een geest van verdraagzaamheid. Je moet een dikke huid hebben en communicatief wel bijzonder vaardig zijn, wil je als predikant overleven in deze ingewikkelde jungle.

Ambt

Wat ontbreekt er nu in dit alles? Het besef van ambt. Wat is dat: ambt? Dat weten wij natuurlijk wel, we zijn theologen immers. En toch. Het is niet ondenkbaar dat je ook zelf zo gaat denken, zoals de meeste mensen denken. Wij zijn namelijk niet ongevoelig voor wat er om ons heen gebeurt. De wind die door de gemeenten waait, waait ook door ons hart. Je plooit je naar het verwachtingspatroon. Onbewust ga je het zelf geloven: dat je volmaakt moet zijn in zelfbeheersing, geduld, zachtmoedigheid. In je hart sluipt iets binnen van: ik doe er eigenlijk niet toe, wie zit er op mij te wachten? Wie gelooft onze prediking? Wat doe ik verkeerd?

Machteloosheid en onverschilligheid kunnen zich in je ziel gaan nestelen. Je raakt de betrokkenheid op Gods Koninkrijk kwijt. Je kunt niet meer innerlijk bij de liefde van God komen, zoals je die ooit ontvangen en ervaren hebt. Er blokkeert iets. Ik denk dat in deze laatste dagen satan zich speciaal werpt op dienaren van het Woord en hun gezinnen. We weten waar hij op uit is (2 Kor. 2:11).

Onderdeel van iets groots

Weersta de duivel, dan zal hij van u vluchten. Herinner je handoplegging. Die vond plaats door een kring van oudsten, onder profetie (1 Tim. 4:14). Dat is belangrijk. Paulus legde Timotheüs de handen op (2 Tim. 1:6). Daardoor worden dienaren van het Woord verbonden met de apostolische ooggetuigen, met de lange traditie van allen die Christus hebben ontmoet als de opgestane Heere. Je gaat eeuwen zien, lange termijnen, een gouden draad. Je weet dat Eén het Hoofd van de kerk is: Christus. Hij waakt over haar, pleit voor haar, werkt door haar. Je wordt dienaar van de kerk. Ik meen dat we ons dat te weinig inleven. Je wordt onderdeel van iets groots, iets wat eeuwen verduurt en uitrekt naar alle mensen wereldwijd. Daar past geen geest van vreesachtigheid bij. Er is werkelijk geen reden om je te schamen voor het getuigenis dat Jezus de dood heeft overwonnen. Als je Christus dient met liefde, zul je ook Zijn kerk liefhebben. Je krijgt de kerk ook steeds meer nodig. Smalend spreken over de kerk is een uiting van zelfoverschatting.

Taak

Als een geest van vreesachtigheid je te pakken krijgt, herinnert de apostel ons aan het ambt. De handoplegging verbindt je aan de Heere Zélf. Je komt niet voor jezelf, niet namens jezelf. Je bent geroepen en gezonden. Dat is essentieel, daar is alles mee gezegd. Dat is dan ook onopgeefbaar. God doet wonderen door middel van het ambtelijke werk.

Die Ander, voor Wie je komt, is niemand minder dan God. God, Die de wereld in Christus met Zichzelf heeft verzoend. Door Christus is er toegang tot de Vader. Zonder Christus is er geen behoud, alleen eeuwige ondergang. Als je namens Christus komt, komt alles onder de spanning van het laatste oordeel. Er is dan geen enkele reden om te denken dat je werk er niet toe doet. Je begeleidt mensen op hun levensreis, op weg naar de ontmoeting met God. In prediking, catechese en pastoraat. Je doet je werk op het grensvlak van leven en dood. Je spreekt geslaagde en rijke mensen, hoog opgeleid, yuppen. En eenvoudige mensen, vertreden, geminacht. Zoveel gebutste mensen, kwijnende zielen, jong en oud. Je taak is om hen allen te laten ontdekken dat ze Jezus nodig hebben én om ze te leiden naar Hém toe.

Je bent geen therapeut. Een therapeut werkt met deskundigheid, met al zijn menselijke mogelijkheden. Wij werken met Woord en gebed. Wij zijn niet van de ggz, hoe goed die ook haar werk doet. Wij komen met Christus. Laat dat dwaas zijn, het dwaze van God is wijzer dan de mensen.

Geroepen

Maar dan moet je er zelf wel in geloven. Heb acht op uzelf. Overdenk deze dingen: dat je komt als geroepen. Niet op eigen initiatief, niet in eigen kracht, niet voor eigen eer. Herinner je de handoplegging. Blijf daar voortdurend mee bezig. Je bent een begaafd mens. Niet naar wereldse maatstaf, maar wel krachtens je roeping. De handoplegging symboliseert immers de zalving met de Geest. Anderen hebben in jou de gave van de Heilige Geest gezien. Ze hebben je de handen opgelegd. Je bent geroepen, bevestigd als dienaar van het Woord, verbonden aan een gemeente. Laat dat niet versloffen. Deze aansporing is een indringende vermaning om de Geest niet uit te blussen. Integendeel: wakker het vuur aan. Steeds weer, dag aan dag. Roep je elke dag de belofte te binnen dat de Heilige Geest eeuwig bij ons zal zijn, dat Hij ons in alle waarheid leidt.

Bedenk dat de Heilige Geest Gód is, hier en nu werkzaam. Denk van Hem niet klein. De Heilige Geest komt nooit met lege handen. Hij maakt je gewillig en bereid om de Heere te dienen. Hij maakt je dan ook geschikt. Hij boetseert je leven. Hij heiligt je karakter naar het beeld van Gods Zoon.

Omgang met het Woord

Het aanblazen van het charisma van de Heilige Geest wordt ontvangen langs de weg van gelovige, kinderlijke omgang met het Woord van God. De Schriften zijn doorademd van de Geest. Je hoort er Gods eigen stem in. Als je dat gelooft, zul je er elke dag in lezen. Lees de Bijbel, gewoon van Genesis tot en met Openbaring. Ik ken een collega die elk jaar de gehele Bijbel leest. Dat zou toch eigenlijk de meest vanzelfsprekende zaak van de wereld moeten zijn. Natuurlijk vind je niet elke dag nieuwe schatten. Maar wel met regelmaat. Want als de Bijbel opengaat en Gods woorden met gretigheid gegeten worden, zul je verrast worden, getroost, gevoed, tegengesproken, misschien ook verschrikt. Je zult in je nekvel gegrepen worden, beetgepakt, neergeworpen/bevrijd worden. Je zult beklemd raken en in ruimte gezet worden. In ieder geval: er gebeurt iets. Want Gods Woord is levend en krachtig. Je moet wel elke dag je eraan blootstellen, aan de woorden van de Heilige Geest.

‘Je bent een begaafd mens. De handoplegging symboliseert immers de zalving met de Geest’

Wie dat consequent doet, gaat er ten slotte in ademen. Keer de bijbelwoorden om en om, steeds weer, in overpeinzen-de gedachten (Psalm 1: murmelen) en met vurige gebeden. Zo word je theoloog. De belofte is dat je vorderingen op elke gebied openbaar zullen worden (1 Tim. 4:15). Je groeit erin: dienaar van het Woord te zijn. Tot je eigen verrassing. ■

UIT TERDEGE

VAN 17 JANUARI 2023

In Terdege van 17 januari 2023 trof ik een uitvoerig interview aan van Tineke van der Waal met prof. dr. H. Jochemsen, emeritus hoogleraar medische ethiek. Een tweede deel in een serie over genderproblematiek. 'Doorbraak in het denken', luidt de titel. Enkele delen uit het lange interview geef ik hieronder door. Jochemsen herinnert op een gegeven moment aan de tijd dat hij voor de eerste keer met de problematiek te maken kreeg van een transgender die in transitie wilde. Het was halverwege de jaren negentig.

De doorbraak van het genderdenken

Jochemsen: 'Er was een tweedeling in de onderzoeksgroep. Sommigen hadden ernstige bezwaren tegen een transitie, voor anderen was het de minst slechte oplossing. Een transitie geeft in eerste instantie verlichting, maar ook na medisch ingrijpen blijft een identiteitsprobleem bestaan. Er komen bovendien nieuwe problemen in sociale verhoudingen bij. Bekend is ook dat bij zeker 70 procent van de gevallen achterliggende psychiatrische problematiek speelt. Een transitie zal het lijden dan niet verlichten, maar mogelijk zelfs groter maken.'

Is er vandaag sprake van dezelfde type transgender als 25 jaar geleden?

'In een aantal gevallen zal het om dezelfde problematiek gaan. Maar we zien ook dat er een nieuw type transgenders ontstaat, dat geen genderdysforie vanaf de peutertijd kent. Genderdysforie is een diep gevoel van onbehagen met het eigen lichamelijke geslacht. We zien dat mensen vandaag steeds vaker onzeker zijn over hun gender en over hun identiteit in het algemeen. Dat is het gevolg van ontwikkelingen in de cultuur.'

(...)

Hoe kan het dat gender tien jaar geleden geen thema was, terwijl niemand er vandaag omheen kan?

'Gender lijkt een nieuw onderwerp, maar is dat niet. Ik denk aan een dijk, waar niemand iets aan ziet, terwijl er toch water

**'Ik denk aan een dijk,
waar niemand iets aan
ziet, terwijl er toch water
doorheen sijpelt. Als
de druk te groot wordt,
breekt de dijk door'**

doorheen sijpelt. Als de druk te groot wordt, breekt de dijk door. Wij zien in onze tijd de doorbraak in het denken rond geslacht en gender, maar het begin ervan gaat eeuwen in onze geschiedenis terug.' Jochemsen wijst op de nauwe verbinding tussen het aardse en goddelijke, tussen de geestelijke en materiële wereld. 'Allerlei culturen hebben een besef van een goddelijke wereld die betrokken is op onze werkelijkheid en die zorgt voor een bepaalde sociale en morele orde in onze wereld. Denk aan huwelijk en gezin, maar ook aan de overheid en allerlei godsdienstige activiteiten. Elke cultuur kent een regulering van seksualiteit. Dat is zo'n sterke kracht, dat ze in een orde moet komen om te voorkomen dat het leven een chaos wordt. Kijk hoe in het Oude Testament seksualiteit en familieverhoudingen nauwgezet zijn ingekaderd. De Europese cultuur is sterk door Gods Woord beïnvloed. De waarde die het Westen bijvoorbeeld aan de individuele persoon hecht, is mede ingegeven door de Bijbel. De verbinding met de goddelijke wereld is in Europese cultuur verloren geraakt. God trekt Zich als het ware uit de cultuur terug. Als maatschappelijke ordeningen niet bezielde zijn door een verbinding met een goddelijke wereld, verliezen ze hun zeggingskracht.'

Wanneer ziet u scheuren in deze dijk ontstaan?

'Dat gebeurt al vanaf de hoge middeleeuwen en renaissance. De menselijke vormgeving van het leven wordt dan steeds belangrijker. Het individu krijgt meer aandacht en de wetenschap ontwikkelt zich. Je ziet dat in deze periode het menselijke denken, de ratio, en het beeld dat mensen zich van de wereld maken belangrijk worden - gaandeweg zelfs belangrijker dan de Bijbelse visie op de werkelijkheid. Dit zijn maar niet denkbeelden van intellectuelen, dit is hoe mensen het leven beleven. De beleving van de wereld wordt gaandeweg

'De beleving van de wereld wordt gaandeweg anders. God raakt buiten beeld'

anders. God raakt buiten beeld. Het rationalisme en de technisch-wetenschappelijke beheersing gaan bepalend worden voor de inrichting van de samenleving.

Wat ook steeds belangrijker wordt, is het gevoel. Dat krijgt vanaf de tijd van de Verlichting en vooral in de Romantiek

een centrale plek en wordt dominant voor hoe mensen zichzelf en de dingen beleven. De beleving van seksualiteit wordt steeds belangrijker. Denkers in de twintigste eeuw bevorderden dit bewust, om de klassieke orde van seksualiteit en huwelijk te doorbreken. Als je huwelijk en gezin kapotmaakt, wordt

'De christelijke visie op mens, seksualiteit en huwelijk is vaak maar gebrekkig vormgegeven in de samenleving. Mensen kwamen er ook door in de knel'

het mogelijk om vanuit de overheid mensen te beheersen.'

Deze diepe culturele wortels zijn de geestelijke achtergrond van wat we vandaag zien gebeuren, zegt Jochemsen. 'Het huwelijk heeft zijn zeggingskracht verloren. Vanouds zit daar een heilig element in, maar vandaag is het niet meer dan een overeenkomst tussen twee mensen die duurt zolang het goed gaat.'

Wat vindt u van het verwijt dat de traditionele ordening sommige groepen discrimineerde?

'Seksuele minderheden, zoals homoseksuelen, hebben inderdaad onder de klassieke maatschappelijke ordening geleden. Trouwens, vaak ook vrouwen. De christelijke visie op mens, seksualiteit en huwelijk is vaak maar gebrekkig vormgegeven in de samenleving. Mensen kwamen er ook door in de knel. We zien

nu een protest tegen een onheus omgaan met mensen die 'anders zijn'. In dit protest wordt het gevoel bepalend voor wie iemand is. Een transgender heeft dan het recht zichzelf te definiëren. Hij

'Iedereen moet zich in zijn leven definiëren: wie ben ik en hoe leef ik? Dat lijkt mooi, maar het leidt tot enorme genderverwarring en tot diep ongelukkige mensen'

voelt zich anders dan de biologische werkelijkheid aangeeft en zijn gevoel is doorslaggevend.

Daarmee komt de identiteit los te staan van de materiële werkelijkheid en worden ordeningen en verbanden in de samenleving vloeiend.'

Hoe kan worden tegemoetgekomen aan de persoonlijke nood van mensen?

'Hulp en begeleiding zijn hoe dan ook belangrijk. We zien een ontwikkeling die niet heilzaam is en mensen in verwarring brengt over hun identiteit. Tegelijk is er het lijden van transgenders, ook door deze culturele ontwikkeling. De optie van medische transitie maakt het niet-kiezen daarvoor heel lastig. De vraag is wat goede begeleiding is. We moeten af van de gedachte dat gevoel bepaalt wie we 'eigenlijk' zijn. Door de erkenning van transgenders te promoten en het gevoel allesbepalend te laten zijn, zijn in de beleving van velen de verbanden tussen sekse, gender en identiteit vloeiend geworden. Iedereen moet

zich in zijn leven definiëren: wie ben ik en hoe leef ik? Dat lijkt mooi, maar het leidt tot enorme genderverwarring en tot diep ongelukkige mensen.'

(...)

Wat is goede zorg volgens u?

'Ouders of anderen kunnen genderverwarring te gemakkelijk weglachen met een: 'Ach, joh, daar groei je wel overheen.' Dat is niet goed. Het is belangrijk om gevoelens serieus te nemen en te luisteren. Als een jongere zich in zijn identiteitsvragen niet serieus genomen voelt, zal hij het contact verbreken en verlies je de mogelijkheid om te helpen. Hoe moet het dan wel? Het is belangrijk om begripvol, open en op een liefdevolle manier te spiegelen. Goede zorg is lang niet altijd direct geven wat mensen zelf willen. De kwaliteit zit vooral in het goed luisteren en doorvragen. Watervaar je? Wat dóet jouw gevoel van diep ongelukkig zijn met je lichaam met je? Welke problemenervaar je? Wat heb je meegemaakt in je leven? Wat heb je nodig om te kunnen leven? Goede begeleiding van genderverwarring is wat mij betreft niet gericht op medische transitie, maar juist op het voorkomen daarvan. Het medisch aanpassen van het lichaam aan de beleving is mijns inziens op christelijk-medisch-ethische gronden onverantwoord. Wat niet wegneemt dat we ook mensen die in hun wanhoop toch die stap zetten, begeleiding en hulp blijven aanbieden. We hebben de opdracht om onze gedachten krijgsgevangen te maken aan de gehoorzaamheid aan Christus. Dat gaat ook over onze verlangens. De identiteit van een mens ligt uiteindelijk niet in zijn gevoelens en beleving, maar in Christus. Dat is fundamenteel.' ■

'Goede zorg is lang niet altijd direct geven wat mensen zelf willen. De kwaliteit zit vooral in het goed luisteren en doorvragen'

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN
DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Ds. J. Wesseling (a.i.)

Secretaris

W. Hindriks

Penningmeester

G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofdredactie

Dr. P. Boonstra

Eindredactie

B. Seldenthuis

D.E. Slump-Schoonhoven

Redactie

Ds. S.M. Alserda

Drs. H.J. Boiten

Ds. C. van Dijk

Dr. B. van Egmond

Drs. B.P. Hagens

Drs. J.W. van der Jagt

Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda

Melkweg 49, 7904 ER Hoozeveen

Tel.: 06-165 61 146

Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA

Ds. J. Beekhuis, Hoozeveen

Drs. L. Bezemer, Hattem

Drs. F.J. Bijzet, Emmen

J.H. Bollemaat, Dalfsen

H. Boomstra, Den Helder,

tekeningen/cartoons

A.C. Breen, Dunsborough, WA

Drs. E. Brink, Waddinxveen

Drs. J.J. Burger, Veenendaal

Ds. H. Drost, Grafhorst

Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)

Drs. L.W. de Graaff, Heerde

Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort

Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen,

Kampen

Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen

Ds. R.Th. Pos, Steenwijk-

G. Slings, Lelystad

Ds. A. van der Sloot, Steenwijk

Dr. R.T. te Velde, Wezep

Dr. H. Veldman, Zuidhorn

Ds. J. Wesseling, Veenendaal

Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort

Ds. G. Zomer Jzn., Nieuwendijk

Basisonwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijpskerk

Druk: VellendrukkerijBDU b.v.,

Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken

is ook op Daisy-cd en Webbox

verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden

en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, e-mail

klantenservice@cbb.nl.

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

**Adreswijzigingen
en/of opzeggingen**

INTERNET:

- www.woordenwereld.nl
- woordenwereld@spabonneservice.nl
- naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

- Woord en Wereldabonneservice,
Postbus 105,
2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

- 088 - 110 20 42
- 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

- Nader Bekeken € 46,50
- Nader Bekeken (buitenland Europa) € 95,50
- Nader Bekeken (buitenland overig) € 107,00
- Nader Bekeken studenten € 27,50
- Nader Bekeken cadeau-abonnement € 23,25
- Nader Bekeken PDF € 27,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 39,50
- Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 51,25

Prijzen losse verkoop:

- Nader Bekeken € 4,75 (incl. verzendkosten)
- Cahier € 15,50 (incl. verzendkosten)
- Cahier PDF € 8,00

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58

Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).

Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vernenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Tot de slaap

Zo kom tot rust. Vertrouw u aan de nacht,
te slapen gaat nu alles op de aarde -
en geef verloren wat uw hart bezwaarde,
langs verre stromen wordt het thuis gebracht.

Zo kom tot rust - en hoor naar het gestadig
ruisen des levens. Al wat is geschapen
doorwoont het, aan zijn hartslag moogt gij slapen:
Ook in u zelve arbeidt het genadig.

Zo kom tot rust - en vind de diepe dalen
van slaap. De sterren gaan, de waat'ren stromen;
zo word dan op hun ritme mee genomen
gerust.- Nog wacht de nacht: uw ademen.

IDA GERHARDT (1905-1997)
UIT: *HET VEERHUIS*, 1946

Nogal wat mensen hebben moeite om in slaap te komen. Dit vers wil daarbij behulpzaam zijn. Het is een slaapliedje voor volwassenen.

De titel betekent: de weg tot de slaap, tot je in slaap valt.

Het gedicht heeft iets bezwerends door de herhaling waarmee elke strofe begint:

Zo kom tot rust. Dat is zoiets als: Zo, kom nu maar tot rust.

Het is ook een vorm van geruststelling.

Het staat in de gebiedende wijs enkelvoud. In elke strofe kom je die tegen.

Er staat iemand aan je bed die de weg naar de slaap kent en jou die weg wijst:

vertrouw je toe aan de nacht en laat los wat je hart bezwaart (strofe 1).

Luister naar het voortdurend ruisen van het leven, dat in heel de schepping woont, en ook in jou arbeidt het genadig. Let op dat woord genadig (strofe 2).

En dan het doel: vind de diepe dalen van de slaap, laat je rustig meenemen op het ritme van de sterren en de stromen (strofe 3).